

RZECZNIK PRAW
OBYWATELSKICH

Działania Rzecznika Praw Obywatelskich na rzecz ochrony praw osób LGBTI+

**RZECZNIK PRAW
OBYWATELSKICH**

Działania Rzecznika Praw Obywatelskich na rzecz ochrony praw osób LGBTI+

Warszawa 2025

BIULETYN RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH 2025, nr 5
Zasada Równego Traktowania. Prawo i praktyka, nr 38
Działania Rzecznika Praw Obywatelskich na rzecz ochrony praw osób LGBTI +
(stan na maj 2025 r.)

Redakcja merytoryczna serii Zasada Równego Traktowania. Prawo i Praktyka
Marcin Wiącek, Rzecznik Praw Obywatelskich

Komitet redakcyjny w Zespole ds. Równego Traktowania
Magdalena Kuruś
Anna Mikołajczyk
Justyna Jezierska
Agata Szypulska

Wydawca
Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich
al. Solidarności 77, 00-090 Warszawa
bip.brpo.gov.pl
Infolinia: 800 676 676

ISSN 0860-7958
Warszawa 2025
Nakład: 300 egz.
Oddano do składu w sierpniu 2025 r.
Podpisano do druku we wrześniu 2025 r.

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons:
Uznanie autorstwa – na tych samych warunkach 3.0 Polska (CC BY-SA)

Realizacja
Print Profit sp. z o.o.

Spis treści

Wstęp.....	5
Uchwały anty-LGBT.....	6
Postępowania w sprawach o uzgodnienie płci.....	16
Ochrona innych praw osób transpłciowych	26
Prawa osób interpłciowych	30
Prawa dzieci par jedнопłciowych.....	33
Ochrona innych praw osób LGBT+	41
Kwestie horyzontalne	41
Instytucjonalizacja związków osób tej samej płci.....	43
Wolność zgromadzeń	46
Ochrona przed przemocą	48
Edukacja	49
Współpraca międzynarodowa.....	52

Wstęp

Zasada równego traktowania jest fundamentem państwa demokratycznego. Związany jest z nią immanentnie zakaz dyskryminacji z jakiegokolwiek przyczyny, w tym ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową. Dyskryminacja jest zjawiskiem, które prowadzi do naruszenia godności człowieka i w demokratycznym społeczeństwie nie może być usprawiedliwiona żadnymi okolicznościami.

Rzecznik Praw Obywatelskich pełni funkcję niezależnego organu do spraw równego traktowania. Dla Rzecznika podstawowym narzędziem, pozwalającym na realizowanie zadania stania na straży zakazu dyskryminacji, są wystąpienia generalne i interwencje w indywidualnych sprawach sądowych i administracyjnych. To w pismach kierowanych do instytucji publicznych Rzecznik ma możliwość wskazywania na standardy wynikające z Konstytucji RP i prawa międzynarodowego, jakie powinny być respektowane i wdrażane w celu zagwarantowania każdemu człowiekowi równej ochrony jego praw.

W niniejszej publikacji został przedstawiony wybór działań Rzecznika Praw Obywatelskich VIII kadencji w obszarze ochrony praw osób LGBTI+. Część z tych działań była kontynuacją aktywności poprzednich Rzeczników. Opisane sprawy są świadectwem deficytów polskiego prawa, ale także niedostrzegania przez organy władzy publicznej potrzeby zapewnienia osobom LGBTI+ efektywnej ochrony przez dyskryminacją.

Zachęcam do zapoznania się raportem, licząc że przyczyni się on do poprawy standardu ochrony praw osób LGBTI+ w Polsce.

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

Uchwały anty-LGBT

W latach 2019–2020 niektóre jednostki samorządu terytorialnego w Polsce przyjęły uchwały wyrażające sprzeciw wobec tzw. „ideologii LGBT”. Zawarte w nich poglądy oparte były na uprzedzeniach i nieprawdziwych teoriach wiążących osoby homoseksualne z pedofilią i uznających równe traktowanie osób LGBT jako demoralizację dzieci i zagrożenie dla wartości rodziny. Przyjęcie tych uchwał nie pozostało bez reakcji Rzecznika Praw Obywatelskich. Każda bowiem aktywność organu władzy publicznej musi być podejmowana na podstawie i w granicach prawa, a uchwały te godziły w wolność i prawa jednostki, naruszając m.in. zakaz dyskryminacji wynikający z art. 32 Konstytucji RP. Uchwały te nie spełniały także kryteriów legalności, wykraczając poza zakres zadań własnych poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego.

Skargi RPO na tzw. uchwały anty-LGBT

W latach 2019–2023 RPO wniósł do wojewódzkich sądów administracyjnych (WSA) skargi na 15 uchwał „przeciw ideologii LGBT”. W 2019 r. i 2020 r. zaskarżone zostały uchwały: powiatu tarnowskiego, gminy Lipinki, gminy Niebylec, gminy Serniki, gminy Istebna, powiatu ryckiego, sejmiku województwa lubelskiego, gminy Osiek, gminy Kłwów. W 2023 r. RPO wniósł skargi dotyczące uchwał: gminy Zakrzówek, powiatu świdnickiego, gminy Mordy, gminy Kock, gminy Potworów, gminy Tuszów Narodowy.

Początkowo WSA stwierdziły, że uchwały nie zostały podjęte w sprawach z zakresu administracji publicznej, a tym samym nie mogą być przedmiotem kontroli sądów administracyjnych. Rzecznik zaskarżył postanowienia WSA o odrzuceniu jego skarg do Naczelnego Sądu Administracyjnego (NSA). Naczelny Sąd Administracyjny uwzględnił skargi kasacyjne RPO i zwrócił je WSA do ponownego rozpoznania pod kątem zgodności uchwał z prawem. W ocenie NSA akty organów jednostek samorządu terytorialnego podejmowane w sprawach z zakresu administracji publicznej obejmują wszelkie akty tych organów z wyłączeniem tych, które podlegają kognicji innych sądów niż sądy administracyjne.

Ostatecznie zaskarżone uchwały zostały uznane za podjęte bez podstawy prawnej i nieważne z powodu rażącego naruszenia prawa. Sądy administracyjne potwierdziły ponadto, że uchwały dyskryminują konkretne osoby i stwarzają wokół nich wrogą, uwłaczającą i zastraszającą atmosferę, co może powodować ryzyko przemocy wobec tych osób.

W wyrokach podkreślono, że nikt, ze względu na swoją orientację seksualną i tożsamość płciową, nie może być dyskryminowany przez władze publiczne, a podejmując tego rodzaju uchwały jednostki samorządu terytorialnego nawoływały do nieprzestrzegania prawa powszechnie obowiązującego.

Argumentacja RPO

Legitymacja podmiotów wymienionych w art. 8 § 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi¹ do wniesienia skargi do sądu administracyjnego nie jest ograniczona przesłankami materialnoprawnymi. Rzecznik Praw Obywatelskich wnosi skargę w sprawie dotyczącej interesu ogólnego i podstawą jego legitymacji skargowej jest ochrona praw człowieka i obywatela. Rzecznik Praw Obywatelskich nie ma obowiązku wykazywania naruszenia interesu prawnego określonej jednostki bądź interesu społecznego. W konsekwencji, decyzja RPO o wniesieniu skargi do sądu administracyjnego nie podlega ocenie sądu administracyjnego.

Zgodnie z art. 7 Konstytucji RP organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa. Zaskarżone uchwały są aktami wydanymi bez podstawy prawnej. W uchwałach zamieszczono nakazy lub zakazy działania wobec organów wykonawczych jednostek samorządu terytorialnego. Świadczy o tym np. fragment wskazujący na brak zgody na „sprzeczne z prawem instalowanie funkcjonariuszy politycznej poprawności w szkołach (tzw. latarników) oraz zobowiązanie do ochrony uczniów i zrobienia wszystkiego, aby do szkół nie miały wstępu osoby zainteresowane wczesną seksualizacją polskich dzieci w myśl tzw. standardów Światowej Organizacji Zdrowia (WHO)”.

Charakter zaskarżonych uchwał należy ocenić jako władczy. Świadczy o tym treść uchwał, a nie ich tytułu lub powołana podstawa prawna (czy brak wskazania podstawy prawnej). Niezależnie od nadanej nazwy, każdy akt pochodzący od organu kolegialnego stanowi w świetle prawa uchwałę – to, że został on nazwany „deklaracją”, a nie „uchwałą” nie ma jakiegokolwiek wpływu dla określenia jego charakteru prawnego. Wszelka aktywność samorządu terytorialnego jest aktywnością w ramach realizacji zadań publicznych. Uchwała nie jest zatem wyłącznie apelem czy wyrażeniem poglądu. Intencją jej twórców było wywołanie określonego skutku w działaniach instytucji gminy. A deklaracje określonych działań dotyczą wszystkich szkół, nie tylko prowadzonych przez gminę, co może być odczytane jako próba ingerencji w funkcjonowanie podmiotów prywatnych.

Uchwała ingeruje w prawa i wolności jednostek – prawo do życia prywatnego i wolność wypowiedzi osób LGBT, a także prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, prawo do nauki oraz prawo do nauczania. Stanowi tym samym ograniczenie praw gwarantowanych przez art. 47, art. 48, art. 54 ust. 1, art. 70 ust. 1 i art. 73 Konstytucji RP.

¹ Dz. U. z 2024 r. poz. 935.

Konstytucja RP w art. 32 stanowi, że wszyscy są wobec prawa równi i wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny. Nie ulega wątpliwości, że zakaz dyskryminacji obejmuje takie cechy osobiste jak orientacja seksualna i tożsamość płciowa.

Z wyroków w sprawie takich uchwał wynika, że sformułowanie „ideologia LGBT” nie oznacza wyłącznie poglądów prezentowanych przez niektóre organizacje pozarządowe czy środowiska polityczne, lecz odnosi się do osób wyróżnionych ze względu na cechę osobistą, tj. orientację seksualną lub tożsamość płciową. Skoro tak, to stwierdzenia mówiące o „powstrzymaniu” czy wolności od „ideologii LGBT” należy rozumieć jako próbę co najmniej symbolicznego wykluczenia ze wspólnoty samorządowej osób LGBT. Jest to oczywisty przykład zróżnicowania ludzi ze względu na ich cechę osobistą, a więc dyskryminacji.

Uchwała może być źródłem uzasadnionych obaw ze strony mieszkańców gminy, identyfikujących się jako osoby LGBT – niepewnych, jakie skutki zaskarżona uchwała będzie miała dla ich sytuacji faktycznej i prawnej. Stworzenie tego typu atmosfery wykluczenia w ramach wspólnoty samorządowej – opartego wyłącznie na cechach osobistych człowieka (orientacji seksualnej i tożsamości płciowej) – jest naruszeniem zakazu dyskryminacji.

Zgodnie z art. 30 Konstytucji RP, przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz. W myśl art. 47 Konstytucji RP każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym. Prawo do prywatności oznacza obowiązek poszanowania tożsamości jednostki – w tym orientacji seksualnej i tożsamości płciowej.

Skoro organ gminy zadeklarował, że gmina ta ma stać się wolna od „ideologii LGBT”, to zamieszkujące ją osoby nieheteronormatywne i transpłciowe mogą odczuwać uzasadnioną obawę, że ujawnienie ich orientacji i tożsamości spotka się z negatywnymi konsekwencjami w ramach społeczności lokalnej, w której żyją.

Uchwała narusza zasadę ochrony godności człowieka, a także w niedopuszczalny sposób ogranicza prawo do ochrony życia prywatnego, czci i dobrego imienia, a także wolność wypowiedzi oraz nakaz zapewnienia przez władze publiczne swobody wyrażania przekonań światopoglądowych w życiu publicznym.

Zgodnie z art. 21 ust. 1 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej², każdy obywatel UE ma prawo do swobodnego przemieszczania się i przebywania na terytorium państw członkowskich. Ograniczeniem tej swobody są przepisy mogące powstrzymać w sposób nieuzasadniony i zniechęcić obywatela Unii do przebywania w innych państwach członkowskich lub działać odstraszaюще albo czynić mniej atrakcyjnym korzystanie z tej swobody.

² Dz. U. z 2004 r. 90.864/2, dalej: „TFUE”.

Wybrane fragmenty orzeczeń sądów w sprawach uchwał „anty-LGBT”

// Termin «strefa wolna od ideologii LGBT» *de facto* odnosi się do ludzi z tego grona. Bezpośrednio ich dotyka. Tłumaczenie, że LGBT to nie ludzie, a ideologia, jest przy-
mykaniem oczu na rzeczywistość, kiedy nie chce się dostrzec pełnych konsekwencji takich słów. Zaskarżona uchwała jest analizowana przez Sąd nie tylko z punktu
widzenia językowego, nie tylko z punktu widzenia intencji Rady Gminy [...], ale też z punktu widzenia jej realnych skutków ocenianych przez pryzmat postanowień
Konstytucji i norm prawa międzynarodowego.

Wyrok WSA w Gliwicach z 14 lipca 2020 r., sygn. akt III SA/GI 15/20

// Wyjaśnić należy, że władza publiczna, a zatem także samorządowa, jest sprawo-
wana w oparciu o konstytucyjną zasadę praworządności nakazującą organom
władzy publicznej działanie na podstawie i w granicach prawa (art. 7 Konstytucji
RP). Przepis art. 4 ustawy o samorządzie powiatowym wyznacza zakres działania
i wskazuje zadania publiczne realizowane przez jednostki samorządu lokalnego.
Tenże katalog zadań powiatu ma charakter zamknięty [...] Powoływanie się wy-
łączne na ogólną kompetencję rady powiatu nie stanowi wystarczającej podstawy
prawnej do podjęcia w tej sprawie uchwały. W tym zakresie niezbędne jest szcze-
gółowe upoważnienie zawarte w ustawach szczególnych. Zaakcentować przy tym
należy, iż w przeciwieństwie do gminy, powiat może wykonywać tylko zadania
wyraźnie przypisane mu przez ustawodawstwo. Właściwość powiatu do realizacji
zadań własnych dotyczyć może tylko lokalnych zadań o charakterze ponadgmin-
nym i zadania te muszą wyraźnie wynikać z przepisów ustaw prawa materialnego.

Wyrok WSA w Lublinie z 11 stycznia 2024 r., sygn. akt III SA/Lu 550/23

// Zakwestionowana uchwała ma charakter władczy, zobowiązujący gdyż zawiera
dyrektywy działania skierowane do organu wykonawczego oraz jednostek orga-
nizacyjnych gminy – szkół i innych placówek oświatowych. Świadczą o tym użyte
zwroty «nie zgodzimy się; zrobimy wszystko aby do szkół nie miały wstępu...». Należy uznać wyrażone stanowisko jako wytyczne stosowania prawa, a więc dzia-
łania o charakterze władczym. Realizacja braku zgody, zakazu wstępu musiałaby
zostać zrealizowana przez organ wykonawczy: Burmistrza, bądź dyrektorów szkół,
czy placówek oświatowych. W ustawie o samorządzie gminnym, ani też w innym
akcie prawa powszechnie obowiązującego rangi ustawowej nie ma przepisu, który
uprawniałby radę gminy do zajmowania ogólnego stanowiska w zakresie stosowa-
nia prawa, ani generalnej interpretacji prawnej. W takiej sytuacji uchwała po-

winna wskazywać szczególną normę kompetencyjną upoważniającą organ do jej podjęcia.

Wyrok WSA w Warszawie z 6 lutego 2024 r, sygn. akt I SA/Wa 1951/23

“ [...] uchwała Rady Gminy [...] nie mieści się w granicach wolności wypowiedzi organu władzy publicznej – wyznaczonych przez zasadę legalizmu, a w odniesieniu do rady gminy, szczegółowo przez art. 6 u.s.g.

Wyrok NSA z 12 października 2023 r., sygn. akt III OSK 2177/22

“ Działając nawet jako głos wspólnoty samorządowej w oparciu o swoistą wolność wypowiedzi organu, która zgodnie z orzecznictwem NSA przysługuje organom samorządowym jako pochodna wolności wypowiedzi wszystkich mieszkańców danej wspólnoty samorządowej, rada gminy pozostaje organem władzy publicznej. Wyrażenie takich poglądów, jakie wynikają z zaskarżonej uchwały, byłoby udziałem w debacie publicznej, gdyby nie fakt, że przybrało formę uchwały organu władzy publicznej – zobowiązanego do działania wyłącznie na podstawie i w granicach prawa. Związanie zasadą legalizmu stanowi zatem nieprzekraczalną granicę swoistej wolności wypowiedzi organu jednostki samorządu terytorialnego. Chociaż w każdym wypadku, również w odniesieniu do podmiotów prywatnych, wolność słowa nie ma charakteru absolutnego, w przypadku organów władzy publicznej zakres tej wolności jest wyraźnie węższy.

Wyrok NSA z 11 października 2023 r., sygn. akt III OSK 1527/22

“ [...] istotą zawartego w deklaracji przekazu jest de facto negowanie podejmowanych w przestrzeni publicznej działań równościowych i antydyskryminacyjnych oraz faktycznej swobody funkcjonowania osób należących do środowiska LGBT (choćby poprzez uniemożliwienie im przedstawiania swoich postulatów - gdyż te, jak należy mniemać, stanowią «ideologię LGBT» i «homopropagandę»). [...] Niewątpliwie więc wydźwięk takiej deklaracji jest sprzeczny z konstytucyjną zasadą równości wobec prawa oraz zakazem dyskryminacji w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny (art. 32 Konstytucji), a także art. 21 ust. 1 Karty Praw Podstawowych UE («Zakazana jest wszelka dyskryminacja w szczególności ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną.») i art. 14 EKPC («Korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej konwencji powinno być

zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn»).

Wyrok NSA z 28 czerwca 2022 r., sygn. akt III OSK 4028/21

Sygnatury akt spraw w BRPO: XI.505.30.2019, XI.505.31.2019, XI.505.32.2019, XI.505.33.2019, XI.505.34.2019, XI.505.1.2020, XI.505.2.2020, XI.505.4.2020, XI.505.5.2020, XI.505.2.2023, XI.505.5.2023, XI.505.6.2023, XI.505.7.2023, XI.505.8.2023, XI.505.9.2023

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-wsa-wszystkie-uchwały-anty-lgbt-unieważnione>

https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-wso-skarga-uchwała-anty-lgbt-tuszow-narodowy-kock-mordy-potworow-swidnik-zakrzewek-wsa_

Wystąpienie do Pełnomocniczki Rządu ds. Równego Traktowania

W dniu 10 października 2022 r. Rzecznik Praw Obywatelskich poinformował Pełnomocniczkę Rządu ds. Równego Traktowania o aktualnym stanie postępowań w sprawach ze skarg RPO na uchwały przeciw „ideologii LGBT”, które podjęte zostały przez niektóre jednostki samorządu terytorialnego w latach 2019 i 2020.

W piśmie wyjaśniono, że wszystkie zaskarżone przez RPO uchwały zostały uznane przez wojewódzkie sądy administracyjne za podjęte bez podstawy prawnej i nieważne z powodu rażącego naruszenia prawa przez organy je podejmujące. Również Naczelny Sąd Administracyjny, podzielając argumentację RPO, oddalił skargi kasacyjne od wyroków wojewódzkich sądów administracyjnych. Sądy podkreśliły, że nikt, ze względu na

swoją orientację seksualną i tożsamość płciową, nie może być dyskryminowany przez władze publiczne, a podejmując tego rodzaju uchwały jednostki samorządu terytorialnego nawoływały do nieprzestrzegania prawa powszechnie obowiązującego.

Rzecznik Praw Obywatelskich poinformował także o planach zwrócenia się z apelem do wszystkich gmin i powiatów, w których nadal obowiązywały dyskryminujące uchwały, o podjęcie działań mających na celu ich uchylenie.

Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się ponadto do Pełnomocniczki z prośbą o analizę wyroków sądów administracyjnych zapadłych w sprawach uchwał o przeciwdziałaniu „ideologii LGBT”, a w szczególności ich uzasadnień oraz ich odpowiednie wykorzystanie w toku współpracy z organami samorządu terytorialnego.

Rzecznik nie otrzymał odpowiedzi na ww. wystąpienie.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.505.8.2022

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-uchwaly-anty-lgbt-pelnomocniczka-rzadu-rowne-traktowanie>

Wystąpienie do gmin i powiatów, w których nie uchylono uchwał anty-LGBT

W dniu 28 listopada 2022 r. RPO zwrócił się do organów 24 gmin i 12 powiatów, w których w 2019 r. i 2020 r. przyjęto – nadal wówczas obowiązujące – uchwały przeciwko „ideologii LGBT” o podjęcie działań mających na celu ich uchylenie.

W ocenie Rzecznika organy władzy publicznej powinny uwzględnić dokonaną przez wojewódzkie sądy administracyjne oraz NSA ocenę prawną tych uchwał. W orzecnictwie podkreślono bowiem, że uchwały zaskarżone przez RPO podjęte zostały bez podstawy prawnej i są nieważne z powodu rażącego naruszenia prawa.

Większość z samorządów, do których wystąpił RPO, uchylilo swe uchwały lub odpowiednio je zmodyfikowało. W niektórych przypadkach jednak uchwały przeciwko „ideologii LGBT” zastąpiono tzw. Samorządowymi Kartami Praw Rodzin.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.505.10.2020

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-uchwaly-anty-lgbt-samorzady-odpowiedzi-kolejne>

Wystąpienie do Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej

Rzecznik Praw Obywatelskich w dniu 13 lutego 2023 r. zwrócił się do Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej z zapytaniem, jakie działania podejmuje resort w celu weryfikacji zgodności wydatkowania funduszy Unii Europejskiej przez jednostki samorządu terytorialnego z horyzontalną zasadą równego traktowania i niedyskryminacji. Zgodnie z „Wytycznymi dotyczącymi realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027” z dnia 29 grudnia 2022 r., instytucja zarządzająca lub inna właściwa instytucja monitoruje na podstawie dostępnych badań, ewaluacji lub analiz występowanie barier w obszarach wsparcia programu lub sytuację osób narażonych na dyskryminację ze względu na przesłanki określone w rozporządzeniu ogólnym i Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej (tj. płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną).

W odpowiedzi z dnia 24 lutego 2023 r. Minister Funduszy i Polityki Regionalnej podkreślił, że niezwykle istotne jest zapewnienie przestrzegania przez wszystkich beneficjentów funduszy europejskich warunku ujętego w Umowie Partnerstwa dla Realizacji Polityki Spójności 2021-2027 w Polsce z dnia 30 czerwca 2022 r., zgodnie z którym: „Wsparcie polityki spójności będzie udzielane wyłącznie projektom i beneficjentom, którzy przestrzegają przepisów antydyskryminacyjnych, o których mowa w art. 9 ust. 3 Rozporządzenia PE i Rady nr 2021/1060”. Minister wskazał, że „chcąc zapewnić jednolite podejście do kwestii niedyskryminacji na etapie oceny wniosków o dofinansowanie we wszystkich programach krajowych i regionalnych, MFIPR prowadzi obecnie prace nad sformułowaniem horyzontalnego kryterium wyboru projektów dotyczących niedyskryminacji, którego spełnienie byłoby warunkiem koniecznym do uzyskania dofinansowania projektu ze środków europejskich”. Z pisma z dnia 24 lutego 2023 r. wynika, że resort rozważał możliwość, by weryfikacja spełnienia tego kryterium odbywała się na podstawie opracowanej przez RPO listy dostępnej na stronie internetowej Biura Rzecznika Praw Obywatelskich.

Pismem z dnia 26 kwietnia 2023 r. Rzecznik poinformował, że nie posiada kompetencji do prowadzenia oficjalnego rejestru dyskryminujących uchwał. Informacje dostępne w Biuletynie Informacji Publicznej RPO mogą być wyłącznie wskazówką przy weryfikacji, czy jednostki samorządu terytorialnego ubiegające się o dofinansowanie z funduszy europejskich nie podjęły dotychczas działań dyskryminujących i czy przestrzegają przepisów antydyskryminacyjnych, o których mowa w art. 9 ust. 3 Rozporządzenia PE i Rady nr 2021/1060.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.505.1.2023

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-uchwaly-anty-lgbt-fundusze-europejskie-mfir>

Wystąpienia RPO w sprawie Samorządowych Kart Praw Rodzin

Po wyeliminowaniu z obrotu prawnego uchwał przeciwko „ideologii LGBT” niektóre organy jednostek samorządu lokalnego utrzymują uchwały innego rodzaju – tzw. Samorządowe Karty Praw Rodzin (SKPR).

Uchwały te nie odnoszą się bezpośrednio do osób nieheteronormatywnych i nie budzą aż takich zastrzeżeń, jak uchwały w sprawie „ideologii LGBT”. Niemniej jednak Rzecznik w wystąpieniach z 21 listopada 2024 r. podkreślił, że pojęcie „rodzina”, jakim posługują się SKPR, powinno być rozumiane w sposób uwzględniający interpretację tego pojęcia przyjętą w Konstytucji RP i orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Ponadto niektóre postanowienia SKPR mogą prowadzić do wykluczenia z ochrony samotnych rodziców oraz niedopuszczalnego różnicowania dostępu organizacji pozarządowych do finansowania ich działalności. Rzecznik skierował wystąpienia do: Burmistrza Miasta i Gminy Odrzywół, Starosty Łańcuckiego, Burmistrza Dębicy oraz Starosty Dębickiego, gdzie Karty nadal obowiązywały. Rzecznik zwrócił się do tych organów o rozważenie wyeliminowania uchwał z obrotu prawnego lub ich zmodyfikowanie, tak aby nie budziły zastrzeżeń.

Argumentacja Rzecznika

Pojęcie „rodziny”, używane w SKPR, należy rozumieć w sposób zgodny z Konstytucją RP i Europejską Konwencją Praw Człowieka, jako obejmujące również związki, które nie są oparte na małżeństwie. Orzecznictwo ETPC w sprawach Fedotova i inni przeciwko Rosji

(skargi nr 40792/10, 30538/14 i 43439/14) i Schalk i Kopf przeciwko Austrii (wyrok z 24 czerwca 2010 r., skarga nr 30141/04) jednoznacznie wskazuje, że pojęcie „życia rodzinnego” jest ściśle związane z istnieniem bliskich więzi osobistych, a samo pojęcie „rodzina” dotyczy zarówno związków opartych na małżeństwie, jak i innych faktycznych „więzi rodzinnych”, gdy np. jednostki mieszkają razem, ale nie są małżeństwem. Dotyczy to także par jedнопłciowych, których życie rodzinne znajduje się pod ochroną art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

Wątpliwości budzi postanowienie Karty, które uzależnia przyznanie samodzielnym rodzicom dostępu do usług i świadczeń oferowanych przez samorząd od złożenia oświadczenia o statusie samotnego rodzica lub przedłożenia orzeczenia zasądającego alimenty. Takie rozwiązanie wyklucza z możliwości otrzymywania świadczeń rodziców, którzy z różnych przyczyn nie mają możliwości uzyskania takiego orzeczenia bądź na nie oczekują.

Postanowienia SKPR dotyczące „wyłączenia możliwości przeznaczenia środków publicznych i mienia publicznego na projekty podważające konstytucyjną tożsamość małżeństwa jako związku kobiety i mężczyzny lub autonomię rodziny”, czy „wykluczenia przeznaczenia środków na działania podważające konstytucyjne fundamenty prawa rodzinnego lub godzące w prawa obywateli” mają charakter nieostry i mogą być interpretowane w sposób sprzeczny z zasadą równego traktowania. Może to prowadzić do bezprawnego różnicowania dostępu organizacji do finansowania ich działania.

Rzecznik wskazał ponadto, że powoływanie nowych organów – jak Rzecznika Praw Rodziny – bez jednoznacznej podstawy ustawowej nie należy do zadań rady gminy (zob. wyrok NSA z 30 września 1992 r. sygn. akt SA/Gd 1008/92, dotyczący powołania przez radę miasta „gminnego rzecznika praw obywatelskich”).

W konsekwencji takie uregulowania SKPR stanowią przekroczenie kompetencji ustawowych gminy.

W odpowiedzi na argumentację Rzecznika, Burmistrz Dębicy, Starosta Łańcucki i Starosta Dębicki poinformowali o poddaniu treści kwestionowanych uchwał ponownej analizie pod kątem zgodności z przepisami Konstytucji RP. Ostatecznie, na skutek interwencji Rzecznika, wszystkie kwestionowane Samorządowe Karty Praw Rodzin zostały uchylone.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.505.18.2023

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-samorzadowa-karta-praw-rodzin-watpliwosci>

Postępowania w sprawach o uzgodnienie płci

Wobec braku odpowiednich uregulowań prawnych, sprawy dotyczące uzgodnienia płci metrykalnej rozstrzygane są na podstawie art. 189 Kodeksu postępowania cywilnego³. W związku z nieistnieniem procedury, która uwzględniałaby specyfikę tego rodzaju spraw, osoby transpłciowe są zmuszone do pozywania swoich rodziców. Konieczność wzięcia udziału w procesie przed sądem pociąga za sobą szereg trudności proceduralnych i faktycznych: konieczność poddania się wielokrotnemu badaniu przez biegłych, odkrywania przed sądem i innymi osobami biorącymi udział w sprawie szczegółów dotyczących życia osobistego i intymnego, zajmowanie miejsc na sali sądowej po przeciwnej stronie od rodziców, którzy wspierają swoje transpłciowe dziecko. Wnioskodawcy zgłaszają Rzecznikowi problemy z przewlekłością postępowania oraz postępowaniem dowodowym, w tym sposobem przeprowadzania opinii sądowych przez biegłych seksuologów.

Publikacja „Postępowania w sprawach o uzgodnienie płci. Przewodnik”

„Postępowania w sprawach o uzgodnienie płci. Przewodnik” jest kompendium, w którym przedstawione są wnioski z orzecznictwa oraz praktyczne wskazówki opierające się na obecnie stosowanych przepisach prawa dotyczących sądowej procedury uzgodnienia płci.

Z doświadczeń RPO wynika, że postępowanie o ustalenie płci toczące się w oparciu o art. 189 Kodeksu postępowania cywilnego pozostaje wyzwaniem dla osób transpłciowych i ich rodziców. Wnioskodawcy zgłaszają Rzecznikowi powtarzające się problemy z przewlekłością postępowania oraz postępowaniem dowodowym, w tym sposobem przeprowadzania badań przez biegłych seksuologów na potrzeby sporządzania opinii sądowych. W celu zapewnienia, aby postępowania o ustalenie płci były prowadzone w sposób możliwie najpełniej realizujący standard ochrony praw człowieka konieczne jest upowszechnianie rekomendacji, które opisane zostały w opracowaniu. Do Rzecznika stale zgłaszane są skargi dotyczące prowadzenia postępowania w sposób odbiegający od wypracowanego w orzecznictwie modelu.

Publikacja powstała we współpracy z pełnomocnikami, osobami transpłciowymi i ich sojusznikami. W Przewodniku zawarto wykaz orzecznictwa sądów polskich i międzynarodowych, a także część dotyczącą dobrych praktyk w postępowaniu. Rolą RPO jest upowszechnianie standardu postępowania, który najpełniej zabezpiecza prawa osób

³ Dz. U. z 2023 r. poz. 1550, dalej: „k.p.c.”, „Kodeks postępowania cywilnego”.

transpłciowych i wsłuchiwanie się w ich głos, dlatego w Przewodniku zamieszczono również rozbudowany słowniczek oraz odpowiedzi na pytania związane z samym zjawiskiem transpłciowości, które powinny być pomocne w podejmowaniu najlepszych dla stron procesowych decyzji. Celem publikacji jest ułatwienie prowadzenia postępowań o ustalenie płci metrykalnej, a wdrożenie zawartych w niej rekomendacji pozwoli osobom transpłciowym przejść proces tranzycji prawnej w bezpiecznej atmosferze, przy poszanowaniu ich godności i prawa do życia prywatnego.

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/postepowania-w-sprawach-o-uzgodnienie-plci-przewodnik>

Stanowisko RPO w sprawie zagadnienia prawnego dotyczącego legitymacji biernej dzieci i małżonków w sprawach o ustalenie płci

Prokurator Generalny złożył 8 września 2022 r. wniosek na podstawie art. 83 § 1 i 2 w zw. z art. 23 ustawy o Sądzie Najwyższym o rozstrzygnięcie przez skład siedmiu sędziów Sądu Najwyższego (SN) zagadnienia prawnego sprowadzającego się do konieczności udzielenia odpowiedzi na pytanie: „czy w sprawie o ustalenie albo zmianę płci wytoczonej przez osobę transseksualną pozostającą w związku małżeńskim lub posiadającą dzieci, po stronie pozwanej muszą wystąpić obok żyjących rodziców, nierozwiedziony małżonek lub dzieci powoda, a ich współuczestnictwo ma charakter współuczestnictwa jednolitego (art. 73 § 2 w zw. z art. 72 § 2 k.p.c.)?”.

Rzecznik Praw Obywatelskich 18 lipca 2023 r. przedstawił stanowisko, wnosząc o odmowę podjęcia przez SN uchwały. Uznanie, że przepisy prawa nakazują pozwanie dzieci i małżonka osoby transpłciowej w celu uzgodnienia płci byłoby odejściem od ustabilizowanego dorobku orzecznictwa SN i sądów powszechnych w sprawach o ustalenie płci. Wyłączna legitymacja bierna rodziców – ewentualnie kuratora ustanowionego w ich miejsce – została potwierdzona w orzecznictwie SN i jest konsekwentnie uwzględniana w postępowaniach przed sądami powszechnymi. Zgodnie z wykładnią przedstawioną przez SN, wskazanie rodziców jako osób mających występować po stronie pozwanej nie jest przejawem założenia, że rodzice osoby dochodzącej ustalenia płci są prawnie zainteresowani sposobem realizacji prawa do płci przez ich dziecko, lecz służy wyłącznie temu, aby formalnie dochować zasady dwustronności procesu.

W dniu 4 marca 2025 r. pełny skład Izby Cywilnej Sądu Najwyższego podjął uchwałę, w której wskazał, że zmiana oznaczenia płci w akcie urodzenia podlega rozpoznaniu przez sąd w postępowaniu nieprocesowym, którego uczestnikiem oprócz wnioskodawcy może być tylko jego małżonek.

Uchwała SN może zapoczątkować pozytywne zmiany w sytuacji osób transpłciowych. Niezmienny pozostaje jednak postulat ustanowienia odpowiednich regulowań ustawowych, kompleksowo określających procedurę uzgodnienia płci, respektujących prawa i wolności osób transpłciowych oraz uwzględniających aktualny standard ochrony ze względu na tożsamość płciową. Wskazanie przez SN na tryb nieprocesowy jest korzystną zmianą dla osób zainteresowanych. Niemniej pozytywne oddziaływanie na prawa osób transpłciowych pokaże dopiero praktyka sądów, do których będą wpływać wnioski o sprostowanie aktu urodzenia.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.501.14.2022

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-pg-osoby-transplciowe-uzgodnienie-plci-pozywanie-dzieci-malzonka-sn-uchwala>

Wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości z wnioskiem, aby sprawy o uzgodnienie płci zostały uwzględnione w katalogu tzw. spraw pilnych

We wnioskach do RPO zgłaszane są głównie problemy wynikające z przewlekłości postępowań o ustalenie płci. W latach 2014–2019 było ich około 650, a w latach 2020–2022 w sądach okręgowych – już 1162. Coraz więcej zatem osób dąży do tego, by ich tożsamość płciowa została uznana i właściwie odzwierciedlona w dokumentach urzędowych.

Umożliwienie osobom transpłciowym prawnego uzgodnienia płci – czyli dostosowania oznaczenia płci w akcie urodzenia i dokumentach tożsamości do płci odczuwanej – jest obowiązkiem pozytywnym państwa, wynikającym z konieczności ochrony prawnej życia prywatnego, które obejmuje także życie w zgodzie z własną tożsamością płciową. Obowiązek ten wynika zarówno z art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, jak i art. 47 Konstytucji RP. Niezbędne jest zatem wprowadzenie przepisów ustawowych, które w odpowiedni sposób regulowałyby tryb postępowania w takich sprawach.

Rzecznik Praw Obywatelskich w piśmie z 8 marca 2024 r. do Ministra Sprawiedliwości wskazał, że z doświadczenia pełnomocników reprezentujących osoby transpłciowe i ze

skarg kierowanych do RPO wynika, że postępowania o ustalenie płci są nierzadko długotrwałe, prowadzone w oderwaniu od wzorców wypracowanych w orzecznictwie. Nie mogąc oprzeć się na przepisach wprost określających właściwą procedurę, sędziowie podejmują niekiedy działania niecelowe lub nadmiarowe z punktu widzenia rozstrzygnięcia sprawy. Powołują np. kilku biegłych lub wzywają licznych świadków, informują o postępowaniach prokuratorów. Dodatkowo przedłuża to postępowanie i jedynie komplikuje trudną sytuację emocjonalną powodów i powódek.

Z perspektywy praw i wolności człowieka i obywatela celem każdego postępowania o ustalenie płci jest przede wszystkim zapewnienie ochrony godności osoby transpłciowej. Postępowania te znacząco wpływają na sytuację osobistą i prawa człowieka osób je inicjujących. Powinny być zatem potraktowane priorytetowo i zakończyć się w możliwie krótkim terminie.

Konieczność szybkiego rozstrzygnięcia takiej sprawy wynika z międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka osób transpłciowych. Procedura prawnego uzgodnienia płci i zmiany odpowiednich dokumentów powinna być sprawna, przejrzysta, ogólnie dostępna i zapewniająca poszanowanie integralności fizycznej osoby transpłciowej oraz jej życia prywatnego, tak by fakt uzgodnienia płci nie był w jej dalszym życiu uwidoczny.

Proces prawnego uzgodnienia płci jest długotrwały i może trwać nawet kilka lat, w zależności od postawy sądu i stanowisk osób pozwanych. Uwzględniając to oraz zasadność uzyskania rozstrzygnięcia w możliwie krótkim terminie, sprawy te mogłyby zostać uwzględnione w katalogu sprawy pilnych, zawartym w § 2 pkt 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 18 czerwca 2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych⁴. Byłyby wtedy kierowane do przydziału niezwłocznie i mogłyby być rozpoznawane poza kolejnością ich wpływu do danego referatu.

Odpowiedź Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości

W odpowiedzi z 17 kwietnia 2024 r. wskazano, że w Ministerstwie Sprawiedliwości prowadzone są prace legislacyjne nad projektem rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości zmieniającego rozporządzenie – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (numer z wykazu prac legislacyjnych Ministra Sprawiedliwości B814). Projekt ten zakłada m.in.:

- 1) zaliczenie spraw o ustalenie płci metrykalnej do katalogu spraw pilnych zawartego w § 2 pkt 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych; konsekwencją przyjęcia takiego rozwiązania będzie to, że sprawy o ustalenie płci metrykalnej będą kierowane do przydziału sędziom w ramach Systemu Losowego Przydziału Spraw niezwłocznie (§ 59 ust. 4 Regulaminu) oraz będą kierowane na terminy rozpraw posiedzeń poza kolejnością ich wpływu do danego referatu (§ 79 ust. 3 Regulaminu)⁵;

⁴ Dz.U. z 2024 r. 867, t.j.

⁵ Sprawy o ustalenie płci metrykalnej zaliczono do katalogu spraw pilnych (aktualny § 2 pkt 5 lit. x) w § 1 pkt 1 lit. b rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 września 2024 r. zmieniającego rozporządzenie - Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 1444).

- 2) wprowadzenie możliwości dokonania (w drodze zarządzenia przewodniczącego składu orzekającego) zmiany miejsca zajmowanego na sali rozpraw przez uczestników postępowania, w szczególności polegającej na umożliwieniu pozwanemu zajęcia miejsca obok powoda w sprawach o ustalenie płci metrykalnej.

Poinformowano również, że wystąpienie RPO zostało przekazane do Departamentu Legislacyjnego Prawa Cywilnego jako właściwego celem dokonania merytorycznej analizy pozostałych kwestii poruszonych w piśmie RPO dotyczących sytuacji w obecnym porządku prawnym, tj. braku szczegółowych przepisów rangi ustawowej regulujących procedurę tranzycji prawnej i wynikającej z tego konieczności wytoczenia przez osobę transpłciową powództwa przeciwko rodzicom w trybie art. 189 Kodeksu postępowania cywilnego.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.501.8.2024

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-uzgodnienie-plci-procesy-przyspieszenie-sady-ms-odpowiedz>

Skarga nadzwyczajna RPO w sprawie o ustalenie płci

RPO złożył skargę nadzwyczajną do SN w sprawie oddalonego powództwa o ustalenie płci, wnosząc o uchylenie wyroku w całości i uwzględnienie powództwa. Strona powodowa została błędnie pouczona o działaniach, jakie powinna podjąć, aby wyrok sądu I instancji nie uprawomocnił się, tym samym utraciła możliwość złożenia apelacji od orzeczenia.

Argumentacja RPO

Naruszenie zasady ochrony godności człowieka oraz prawa do życia prywatnego

Prawo osób transpłciowych do funkcjonowania w zgodzie ze swoją tożsamością płciową jest prawem osobistym stanowiącym element prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego zagwarantowanego przez art. 47 Konstytucji RP, a także wiążące Polskę przepisy prawa międzynarodowego, w tym art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Procedura prawnego uzgodnienia płci i zmiany odpowiednich dokumentów powinna być sprawna, przejrzysta, ogólnie dostępna i zapewniająca poszanowanie integralności fizycznej osoby transpłciowej oraz jej życia prywatnego.

Naruszenie art. 189 k.p.c. w zw. z art. 23 i 24 k.c.

W prawie polskim nie istnieją przepisy prawne regulujące wprost procedurę prawnego uzgodnienia płci. Jedynym dostępnym dla osób transpłciowych rozwiązaniem jest wytoczenie powództwa przeciwko rodzicom na podstawie art. 189 Kodeksu postępowania cywilnego. O takiej formule uzgodnienia płci metrykalnej ze stanem faktycznym przez osoby transpłciowe rozstrzygnęło w latach 90. XX wieku orzecznictwo SN. Orzecznictwo sądów powszechnych w sprawach o ustalenie płci w trybie art. 189 k.p.c. rozwinęło się w ostatnich 30 latach, kształtując tym samym swoisty standard wypełniający lukę prawną.

Istotna sprzeczność ustaleń sądu z zebraniem w sprawie materiałem dowodowym

Z analizy akt sprawy wynika, że w postępowaniu nie przeprowadzono dowodu, który mógłby podać w wątpliwość ustalenia w opinii biegłego i świadczyć o tym, że powód nie wykazuje trwałego poczucia przynależności do płci męskiej. W świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i ETPC takie działanie sądu należy uznać za bezpodstawne. Przedmiotem oceny nie powinny być bowiem inne cechy czy zachowania powoda, a wyłącznie trwałość jego poczucia przynależności do płci męskiej.

Naruszenie zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej

Uwzględnienie skargi nadzwyczajnej jest możliwe, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Do zasad wywodzonych z zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP) należą m.in. zasady godności oraz równości i zakazu dyskryminacji i prawa do prywatności (art. 30, 32 i 47 Konstytucji RP).

Brak uzgodnienia płci powoduje daleko idące konsekwencje dla osób transpłciowych. W konsekwencji brak sądowego uzgodnienia płci osoby, która zgodnie z własnym odczuciem, potwierdzonym opiniami specjalistów, jest osobą transpłciową, prowadzi do naruszenia godności człowieka. Pozostawanie w stanie niepożądanej rozbieżności pomiędzy płcią metrykalną a odczuwaną może też skutkować problemami psychologicznymi i zdrowotnymi oraz narażać osoby transpłciowe na nierówne traktowanie, zwłaszcza w obszarze zatrudnienia. Różnice między wyglądem zewnętrznym a płcią wskazaną na dokumentach utrudniają bowiem znalezienie pracy. Oddalenie powództwa narusza zasadę zaufania obywatela do państwa.

Powód działał bez profesjonalnego pełnomocnika. Dlatego sąd powinien był zadbać o to, aby wyjaśnić mu, jak powinien się zachować, biorąc pod uwagę możliwe rozstrzygnięcia sądu. Z relacji powoda wynika, że z uwagi na to, iż uzyskał od sądu informację o braku konieczności stawienia na ogłoszeniu wyroku, nie został on pouczone o sposobie i terminie zgłoszenia wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem oraz warunkach, sposobie i terminie wniesienia środka zaskarżenia. W konsekwencji to doprowadziło do uprawomocnienia się wyroku I instancji.

Uzasadnienie Sądu Okręgowego:

Sąd Okręgowy w Lublinie wskazał, że „ochrona płci jako ewentualnego dobra osobistego jawi się jako iluzoryczna”. Sąd orzekający w sprawie nie zgadza się z poglądem, że płeć osoby może być traktowana jako dobro osobiste. Nie podziela również poglądu wyrażonego przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 22 września 1995 r., sygn. akt III CZP 118/95, który umożliwił uzgodnienie płci w oparciu o art. 189 k.p.c. W konsekwencji, w ocenie Sądu obecny polski porządek prawny nie zawiera regulacji prawnej, która pozwalałaby na prawną korektę płci.

W związku z informacją o wyroku Sądu Okręgowego w Szczecinie o ustaleniu płci metrykalnej osoby, której skarga dotyczyła, RPO cofnął skargę nadzwyczajną i postępowanie zostało przez SN umorzone (sygn. akt II NSNc 405/23).

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.501.10.2022

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-osoba-transplciowa-uzgodnienie-plci-sad-odmowa-skarga-nadzwyczajna>

Przystąpienie do postępowania o uzgodnienie płci przed Sądem Okręgowym w Poznaniu

Zgodnie z art. 14 pkt 4 ustawy o RPO⁶ Rzecznik może wziąć udział w każdym toczącym się postępowaniu w sprawach cywilnych – na prawach przysługujących prokuratorowi. Rzecznik korzysta z tej kompetencji, jeśli poweźmie informację o naruszeniu w trakcie postępowania praw i wolności człowieka i obywatela. Rzecznik monitoruje sytuację prawną osób transpłciowych w Polsce i przeciwdziała naruszeniom praw i wolności człowieka tej grupy społecznej, w tym poprzez dążenie do zapewnienia ochrony przed dyskryminacją. Sygnały dotyczące przebiegu postępowania o ustalenie płci przed Sądem Okręgowym w Poznaniu dotarły do Rzecznika za pośrednictwem organizacji społecznych w związku z doniesieniami medialnymi na temat sprawy⁷. Tym samym zaktualizowała się kompetencja Rzecznika do przystąpienia do postępowania i poparcia powództwa w całości.

Sprawa zakończyła się uwzględnieniem powództwa.

⁶ Ustawa z 15 lipca 1987 r., Dz. U. z 2024 r. poz. 1264, t.j.

⁷ Zob. Reportaż „Wszystko o moim państwie”, red. Piotr Jacoń, Czarno na białym TVN24, <https://tvn24.pl/go/programy/7/czarno-na-bialym-odcinki,11367/odcinek2390,S00E2390,1031732> [dostęp: 13 sierpnia 2024 r.].

Augmentacja RPO wskazana w piśmie:

Prawo do uzgodnienia płci metrykalnej jako prawo człowieka

Zgodnie ze wskazaniami wiedzy naukowej, transpłciowość nie jest stanem, który może podlegać wyleczeniu, zaś terapia tzw. dysforii płciowej (cierpienia związanego z rozbieżnością pomiędzy płcią przeżywaną a przypisaną) polega na umożliwieniu osobie transpłciowej funkcjonowania w zgodzie ze swoją tożsamością płciową. Na takim stanowisku stoi m.in. Światowa Organizacja Zdrowia⁸, która wskazuje, że uzgodnienie płci prawnej jest niezbędnym dopełnieniem ochrony zdrowia psychicznego i godności osób transpłciowych.

Umożliwienie osobom transpłciowym prawnego uzgodnienia płci (tj. dostosowania oznaczenia płci w akcie urodzenia i dokumentach tożsamości do płci odczuwanej) jest obowiązkiem pozytywnym państwa, wynikającym z konieczności ochrony prawnej życia prywatnego, które obejmuje także życie w zgodzie z własną tożsamością płciową. Obowiązek ten wynika zarówno z art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, jak i art. 47 Konstytucji RP.

Istnienie prawa i realnego interesu prawnego Powoda w ustaleniu płci

Powód, który identyfikuje się z płcią męską, funkcjonuje społecznie jako mężczyzna, a jednocześnie w dokumentach tożsamości i aktach stanu cywilnego jego płeć jest niezmiennie oznaczona jako żeńska, niewątpliwie ma potrzebę prawną w usunięciu tych rozbieżności. Jego obecna sytuacja prawna jest bowiem zdecydowanie niekorzystna. Konieczność posługiwania się na co dzień dokumentami tożsamości wskazującymi na płeć przypisaną przy urodzeniu prowadzi do sytuacji krępujących, powodujących znaczny dyskomfort, a nawet naruszających godność. Co więcej, pozostawanie w stanie niepożądanego rozbieżności pomiędzy płcią metrykalną a odczuwaną może też skutkować problemami psychologicznymi i zdrowotnymi oraz narażać Powoda na nierówne traktowanie, zwłaszcza w obszarze edukacji. Różnice pomiędzy wyglądem zewnętrznym a płcią wskazaną w dokumentach utrudniają bowiem Powodowi funkcjonowanie na uczelni w oficjalnych systemach, np. USOSweb. Również w legitymacji studenckiej Powoda oraz w innych dokumentach uniwersyteckich widnieje płeć niezgodna z odczuwaną.

Brak konieczności przeprowadzania dowodu z opinii biegłego

Z monitoringu postępowań o uzgodnienie płci prowadzonego przez Rzecznika wynika, że w niektórych przypadkach sądy orzekają w sprawach tego rodzaju wyłącznie w oparciu o załączone do pozwu dwa dokumenty – opinię psychologiczną oraz diagnozę sporządzoną przez lekarza psychiatrę lub seksuologa. Dokumenty te wykazują bowiem transpłciowość osoby składającej pozew, dlatego – o ile w sprawie nie ma wątpliwości co do zasadności powództwa – sądy nie domagają się od strony przedstawienia dodatkowych dokumentów medycznych. Z perspektywy ochrony praw człowieka osoby transpł-

⁸ Zob. <https://www.who.int/europe/health-topics/gender#tab=tab> [dostęp: 31 lipca 2024 r.].

ciowej, w sprawach, w których sytuacja strony powodowej nie budzi wątpliwości, jest to praktyka właściwa i pożądana.

Zwracanie się do strony powodowej w formie zgodnej z płcią odczuwaną

Żaden przepis prawa nie zakazuje zwracania się do osoby transpłciowej zaimkami i imieniem, których używa. Należy podkreślić, że zwracanie się do powoda lub powódki przy użyciu form gramatycznych zgodnych z płcią metrykalną, których bardzo często osoba ta nie używa już od dłuższego czasu przed rozpoczęciem procesu, może być niezwykle trudnym, negatywnym dla tej osoby doświadczeniem.

Zwracanie się do Powoda zgodnie z preferowaną przez niego formą męską nie wpływa w żaden sposób na przebieg postępowania, ani na jego ważność. Zgodnie bowiem z art. 64 k.p.c. każda osoba fizyczna ma zdolność do występowania w procesie jako strona (zdolność sądowa). Kodeksowe pojęcie „strona” może być wykorzystane w toku postępowania, w celu uniknięcia używania terminu „powód” lub „powódka”, które bezpośrednio określają rodzaj męski lub żeński. Stosowanie zatem przez uczestników postępowania formy grzecznościowej, neutralnej płciowo „strona powodowa” może ograniczyć stres i dysforię, z którymi stale mierzą się osoby inicjujące proces o uzgodnienie płci.

Zajęcie przez rodzica miejsca na sali sądowej obok strony powodowej

Żaden z przepisów Kodeksu postępowania cywilnego nie reguluje kwestii zajęcia przez strony postępowania miejsc na sali sądowej. Kwestie te reguluje § 109 ust. 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych. Należy w związku z tym podkreślić, że sąd może odstąpić od zastosowania w konkretnej sprawie przepisu rozporządzenia, jeśli taki przepis można ocenić w realiach konkretnej sprawy jako niezgodny z Konstytucją lub ustawą (taka kompetencja sądu wynika z art. 178 ust. 1 Konstytucji). Zdaniem Rzecznika, w sprawach takich, jak niniejsza, pojawiają się zasadnicze zastrzeżenia co do tego, czy literalne zastosowanie ww. przepisu regulaminu urzędowania sądów powszechnych nie narusza zasady ochrony rodziny (art. 18 Konstytucji RP), prawa do życia rodzinnego (art. 47 Konstytucji RP) i zasady ochrony godności człowieka (art. 30 Konstytucji RP). Stworzenie osobie transpłciowej i jej bliskim, którzy chcą ją wesprzeć podczas rozprawy, sytuacji symbolicznie konfrontacyjnej jest bowiem zbędne z punktu widzenia przebiegu procesu, jego rzetelności czy efektywności i nie służy realizacji jakiegokolwiek celu. Dlatego, w opinii Rzecznika, w braku przeciwskażeń sąd powinien uwzględnić prośbę stron o to, aby zarówno osoba transpłciowa, jak i jej rodzice mogli zająć miejsca po tej samej stronie sali sądowej. Przywołane wyżej regulacje konstytucyjne przemawiają za tym, że sąd powinien wykorzystać wszelkie dostępne mu instrumenty prawne, aby proces o ustalenie płci – w sytuacji braku sporu między osobą transpłciową a jej rodzicami – przebiegał z poszanowaniem godności osoby transpłciowej, jej rodziców, a także uwzględniał potrzebę ochrony rodziny i życia rodzinnego. Ochronie takiej nie służy wywoływanie sztucznej atmosfery sporu między

bliskimi sobie osobami, do czego prowadzi nakazanie zajęcia miejsc po przeciwnych stronach stołu sędziowskiego.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.501.8.2023

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-przystapienie-so-sprawa-uzgodnienie-plci-godnosc>

Ochrona innych praw osób transpłciowych

Rzecznik dostrzega trudną sytuację, w jakiej znajdują się osoby transpłciowe w Polsce również w innych obszarach życia. W ramach swoich kompetencji podejmuje działania na rzecz ochrony osób transpłciowych przystępując także do postępowań sądowych, które ich dotyczą, a także poprzez formułowanie odpowiednich rekomendacji m.in. w sprawach zatrudnienia czy dostępu do służby wojskowej.

Wystąpienie do Ministra Obrony Narodowej dotyczące dostępu osób transpłciowych do służby wojskowej

Zgodnie z rozporządzeniem MON z 25 marca 2024 r. w sprawie orzekania o zdolności do służby wojskowej i trybu postępowania wojskowych komisji lekarskich w tych sprawach⁹, które weszło w życie 28 marca 2024 r., „transseksualizm” i „obojnactwo” ponownie wymieniono jako choroby i ułomności będące podstawą do orzeczenia przez komisję kategorii „E” lub „N”, oznaczających całkowitą, trwałą lub czasową niezdolność do czynnej służby wojskowej.

„Transseksualizm” i „obojnactwo” widnieją w wykazie chorób lub ułomności uwzględnianych przy orzekaniu o zdolności do służby wojskowej oraz służby poza granicami państwa, a także o ograniczonej zdolności do pełnienia zawodowej służby wojskowej w poszczególnych rodzajach sił zbrojnych RP i rodzajach wojsk oraz na określonych stanowiskach służbowych wraz ze wskazaniem kategorii zdolności do zawodowej służby wojskowej oraz warunkach orzeczenia o tych sprawach (załącznik nr 1 do rozporządzenia) oraz w wykazie chorób i ułomności uwzględnianym przy orzekaniu o zdolności do pełnienia służby w rodzajach wojsk i służb oraz na stanowiskach służbowych i funkcjach wojskowych wymagających szczególnych predyspozycji zdrowotnych oraz warunkach orzekania w tych sprawach (załącznik nr 2 do rozporządzenia).

Stan prawny ograniczający dostęp do służby wojskowej osobom transpłciowym i interpłciowym stoi w sprzeczności z aktualnym stanem wiedzy medycznej oraz z Zaleceniami Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie praw człowieka członków sił zbrojnych z 2010 r.¹⁰ i może być uznany za przejaw dyskryminacji ze względu na tożsamość płciową.

⁹ Dz. U. z 2024 r. poz. 466.

¹⁰ Zalecenia CM/Rec(2010)4 Komitetu Ministrów do państw członkowskich w sprawie praw człowieka członków sił zbrojnych, przyjęte przez KMRE dnia 24 lutego 2010 r. na 1077 posiedzeniu Komitetu Delegatów Ministrów, dostępne: <https://search.coe.int/cm/?i=09000016805cf8ef> [dostęp: 1 września 2025 r.].

Ponadto, ze względu na ich przestarzałość, od terminów „transseksualizm” i „obojnactwo”, użytych w rozporządzeniu MON z 25 marca 2024 r, odchodzi się na rzecz określeń „transpłciowość” i „interpłciowość”.

Wobec powyższego RPO wystąpił do Sekretarza Stanu w Ministerstwie Obrony Narodowej z prośbą o wyjaśnienie z jakich powodów „transseksualizm” został ponownie uznany w rozporządzeniu MON z 25 marca 2024 r. za przesłankę dyskwalifikującą z zawodowej służby wojskowej. W wystąpieniu poproszono o wskazanie, w jaki sposób i na jakiej podstawie faktycznej różnicowane cechy płciowe (interpłciowość - „obojnactwo”) oraz transpłciowość („transseksualizm”) miałyby stanowić przeszkodę do pełnienia służby wojskowej.

Odpowiedź z Ministerstwa Obrony Narodowej

W odpowiedzi z 7 czerwca 2024 r. na powyższe wystąpienie Sekretarz Stanu przedstawił następujące wyjaśnienia.

Orzecznictwo wojskowo-lekarskie

W świetle obowiązujących przepisów dotyczących orzecznictwa wojskowo-lekarskiego rozpoznanie transpłciowości jest kwalifikowane według § 1 pkt 10 z załącznika nr 1 do rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 25 marca 2024 r. w sprawie orzekania o zdolności do służby wojskowej i trybu postępowania wojskowych komisji lekarskich w tych sprawach).

Katalog rozpoznań, które są wymienione w tym załączniku nie zawiera wyodrębnionych wszelkich możliwych form zaburzeń identyfikacji płciowej, w związku z tym kierując się zapisem § 6 niniejszego rozporządzenia, który stanowi, że „jeżeli stwierdzona podczas orzekania choroba lub ułomność nie została wymieniona w załącznikach nr 1 i 2 do rozporządzenia, kwalifikuje się ją zgodnie z wiedzą medyczną, według paragrafu lub punktu najbardziej zbliżonego” należy je kwalifikować według § 1 pkt 10 z załącznika nr 1 (obejmującego transseksualizm oraz obojnactwo).

Dla rozpoznań, które mieszczą w zakresie pojęciowym § 1 pkt 10 osobom orzekanym w grupie pierwszej (obejmującej m. in. osoby stawiające się do kwalifikacji wojskowej oraz osoby ubiegające się o powołanie do czynnej służby wojskowej innej niż zawodowa), a także grupie jedenastej (żołnierze rezerwy) przyporządkowana została kategoria zdrowia E (trwale i całkowicie niezdolny do służby wojskowej w czasie pokoju oraz w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny).

W przypadku osób ubiegających się o powołanie do zawodowej służby wojskowej (III grupa orzekanych), jak również w przypadku żołnierzy pełniących zawodową służbę wojskową (IV grupa orzekanych), w wymienionym akcie prawnym przyporządkowana została kategoria zdolności – N (niezdolny do pełnienia zawodowej służby wojskowej).

Międzynarodowa Klasyfikacja Chorób

Międzynarodowa Klasyfikacja Chorób ICD-11 została opublikowana przez WHO 18 stycznia 2018 roku, a obowiązuje od 1 stycznia 2022 roku¹¹. Polska ma 5-letni okres przejściowy na wdrożenie ICD-11 także w zakresie stosowania w orzecznictwie wojskowo-lekarskim. W tym okresie będą obowiązywać dotychczasowe wytyczne. Okres przejściowy ma służyć przygotowaniu systemu ochrony zdrowia do stosowania nowych wytycznych poprzez m.in. odbywanie szkoleń personelu medycznego na temat ICD-11 oraz systematycznego i metodycznego wprowadzenia nowego podejścia diagnostycznego.

Stąd też obecnie, poza wąską grupą krajowych seksuologów, pojęcie transpłciowości nie jest jeszcze rozpowszechnione, a aktualne standardy Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Seksuologicznego przyjęte 19 czerwca 2020 roku zwracają uwagę na potrzebę stworzenia nowych wytycznych, w związku ze zmianami w rozumieniu transpłciowości, jakie dokonało się na przestrzeni ostatnich lat.

Ugruntowanie wiedzy i praktyki w obszarze systemowej ochrony zdrowia w zakresie klasyfikacji, nazewnictwa, diagnostyki, terapii stanowi przesłankę do nowelizacji kryteriów zdrowotnych w ramach orzecznictwa wojskowo-lekarskiego.

Obecnie obowiązuje Międzynarodowa Klasyfikacja Chorób ICD-10, w której transseksualizm zaliczany jest do zaburzeń identyfikacji płciowej (F64) i zawarty jest w dziale (F60-F69) – zaburzenia osobowości i zachowania dorosłych co uniemożliwia pełnienie służby wojskowej.

Ministerstwo Obrony Narodowej, uwzględniając zmiany w spostrzeganiu transpłciowości w sposób kompleksowy, dokonuje analizy uwarunkowań w zakresie m.in. możliwości wprowadzenia zmian w przepisach orzeczniczo-lekarskich, dotyczących orzekania o zdolności do służby wojskowej osób transpłciowych i interseksualnych. W tym zakresie dokonano m.in. przeglądu retrospektywnych danych statystycznych za lata 2019-2023 w zakresie orzeczeń wojskowo-lekarskich wydanych przez rejonowe wojskowe komisje lekarskie. W badanym 5-letnim okresie wydano łącznie 29 orzeczeń osobom z rozpoznaniem transpłciowości lub będących w trakcie zmiany płci. Powyższe wskazuje na potencjalną liczbę osób transpłciowych i interseksualnych, które mogą być zainteresowane służbą wojskową.

Dodatkowo ze wstępnych analiz wynika, że obecnie funkcjonujący system wsparcia psychologicznego wymaga uwzględnienia potrzeb osób transpłciowych, które potencjalnie będą w służbie wojskowej a także potrzeb pozostałych żołnierzy stanowiących specyficzną zbiorowość, jaką są pododdziały Sił Zbrojnych RP.

Po rozpoznaniu wszystkich aspektów związanych z warunkami pełnienia służby wojskowej w Ministerstwie Obrony Narodowej podjęto decyzję o rozpoczęciu prac nad regulacjami dotyczącymi zmiany kategorii zdolności do czynnej służby wojskowej w grupie osób stawiających się do kwalifikacji wojskowej oraz osób ubiegających się o powołanie

¹¹ Klasyfikacja dostępna w angielskiej wersji językowej na stronie: <https://icd.who.int/en> [dostęp: 1 września 2025 r.].

do czynnej służby wojskowej innej niż zawodowa a także żołnierzy rezerwy. Wiąże się to także z wprowadzeniem w miejsce transseksualizmu nowego pojęcia zgodnego z ICD-11: „niezgodność płciowa”. Podobnie działanie planuje się w przypadku pojęcia „obojnactwo”, które można zastąpić pojęciem „interpłciowości” lub całkowicie usunąć przy kolejnej nowelizacji rozporządzenia w sprawie orzekania o zdolności do służby wojskowej i trybu postępowania wojskowych komisji lekarskich.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.801.12.2021

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-transseksualizm-dyskwalifikacje-wojska-sluzba-mon-odpowiedz>

Prawa osób interplciowych

Rzecznik Praw Obywatelskich podejmuje również działania na rzecz poprawy sytuacji osób interplciowych w Polsce. Poza brakiem akceptacji i zrozumienia społecznego dla ich szczególnych doświadczeń wiele osób interplciowych, przede wszystkim w okresie niemowlęcym i dziecięcym, narażonych jest na naruszenia integralności cielesnej poprzez interwencje medyczne dokonywane bez ich osobistej, uprzedniej i w pełni świadomej zgody. Dotyczy to przede wszystkim poddawania dzieci interplciowych inwazyjnym operacjom chirurgicznym, mimo że nie jest to bezwzględnie konieczne z medycznego punktu widzenia. Operacje te często za jedyny cel mają uzgodnienie wyglądu ciała z normą płciową. Z oczywistych powodów najczęściej przeprowadzane są one bez świadomej zgody osób, których dotyczą. W późniejszym życiu osoby te ponoszą ich zdrowotne konsekwencje.

Wystąpienia do Ministra Zdrowia, Prezesa Narodowego Funduszu Zdrowia i Rzecznika Praw Pacjenta

Rzecznik Praw Obywatelskich 1 lutego 2022 r. wystąpił do Ministra Zdrowia oraz Narodowego Funduszu Zdrowia (NFZ) w sprawie skali tych operacji ze względu na wskazane jednostki chorobowe określone w klasyfikacji medycznej ICD-10, związane ze zróżnicowaniem cech rozwoju płciowego. Następnie zwrócił się do Rzecznika Praw Pacjenta w sprawie naruszeń praw pacjenta osób interplciowych. Ponadto RPO zasięgnął opinii ekspertek z zakresu nauk medycznych i prawnych, specjalizujących się w tematyce interplciowości. W ich ocenie każda decyzja o zabiegach chirurgicznych rekonstrukcyjnych, mających na celu korektę nietypowych narządów płciowych u osób z brakiem możliwości określenia przyszłej identyfikacji płciowej, powinna być podejmowana z udziałem pacjenta i z jego świadomą zgodą.

Odpowiedź Ministra Zdrowia

Sekretarz Stanu w Ministerstwie Zdrowia w piśmie z 16 marca 2022 r. wyjaśnił, że nietypowy rozwój narządów płciowych zewnętrznych nie tylko zaburza wygląd anatomiczny, ale także zaburza funkcję dróg moczowych, nerek, gonad oraz rozwój psychiczny i psychoseksualny człowieka. Niektóre postaci zaburzeń różnicowania płci mogą stanowić zagrożenie życia (wrodzony przerost nadnerczy, nowotworzenie w dysplastycznych gonadach). Postępowanie diagnostyczno-terapeutyczne u tych pacjentów nie ogranicza

się jedynie do zabiegów kosmetyczno-rekonstrukcyjnych, ale wymaga wielospecjalistycznego podejścia i zespołu, w skład którego powinien wchodzić genetyk, neonatolog, endokrynolog dziecięcy, urolog dziecięcy, psycholog. Każdy członek takiego zespołu powinien być specjalistą w zakresie zaburzeń różnicowania płci, a zespół powinien posiadać odpowiednio duże doświadczenie, aby zagwarantować pacjentom odpowiednią opiekę. Stan dziecka powinien być w jasny, gruntowny i szczerzy sposób przedstawiony rodzicom/opiekunom, którzy muszą mieć świadomość potencjalnego wpływu na życie seksualne dziecka w przyszłości, jego płodność czy też możliwość rozwoju nowotworu gonad. Wskazania do wczesnego leczenia chirurgicznego dzieci z zaburzeniem różnicowania płci są wyłącznie medyczne. Decyzja w tym zakresie może być podjęta dopiero po przeprowadzeniu pełnej oceny diagnostycznej.

Odpowiedź Rzecznika Praw Pacjenta

W ostatnich latach wpłynął jeden wniosek dotyczący naruszenia prawa pacjenta osoby interpłciowej (w 2019 roku). Nie wpłynęła żadna skarga dotycząca naruszenia prawa pacjenta osoby z wrodzonym przerostem nadnerczy.

Wniosek został złożony przez osobę interpłciową (kobietę z cechami fizycznymi męskimi), która po otrzymaniu dokumentacji medycznej z leczenia szpitalnego zauważyła, iż personel medyczny zamieścił w niej wpisy naruszające jej godność osobistą poprzez użycie określeń takich jak „osobnik męski” czy „transwestyta”.

W tej sprawie, na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 9a ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, stanowiącego, iż do zakresu zadań Rzecznika Praw Pacjenta należy współpraca w zakresie przestrzegania praw pacjenta z podmiotami udzielającymi świadczeń zdrowotnych, RPP wystąpił do podmiotu leczniczego o realizację żądania sprostowania dokumentacji wystosowanego przez pacjentkę. Zgodnie z wyjaśnieniami podmiotu leczniczego, dokumentacja medyczna pacjentki została odpowiednio skorygowana i ponownie jej udostępniona. Po uzyskaniu odpowiedzi, poinformowano pacjentkę o sposobie rozwiązania sprawy.

Rzecznik Praw Pacjenta nie otrzymywał innych sygnałów dotyczących naruszenia prawa pacjenta osoby interpłciowej. W świetle powyższego nie były też podejmowane działania wskazane w art. 55 ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, stanowiącym o uprawnieniu Rzecznika Praw Pacjenta do żądania wszczęcia postępowania bądź udziału w toczącym się postępowaniu, z urzędu lub na wniosek strony, na prawach przysługujących prokuratorowi.

Rzecznik Praw Pacjenta na bieżąco reaguje na sygnały otrzymywane od pacjentów, dostosowuje swoje działania do zgłaszanych przez nich potrzeb i problemów. W 2021 roku pacjenci kontaktowali się z Biurem Rzecznika Praw Pacjenta 163 910 razy, natomiast w tym roku (na dzień 4 grudnia 2022 roku) – 91 912 razy. Obejmują one zarówno zapytania, jak i skargi.

Rzecznik Praw Pacjenta analizował działania podejmowane na rzecz skutecznej równości i dostępu do praw, mowy nienawiści i przemocy motywowanej nienawiścią oraz integracji, w tym na rzecz praw pacjenta osób interplciowych, we współpracy z Ministerstwem Spraw Zagranicznych w ramach monitoringu prowadzonego cyklicznie przez Europejską Komisję przeciwko Nietolerancji i Rasizmowi.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.573.1.2021

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-operacje-normalizujace-plec-rzecznik-praw-pacjenta-odpowiedz>

Prawa dzieci par jedнопłciowych

Polski system prawny nie przewiduje rodzicielstwa osób tej samej płci – nie ma możliwości wskazania w akcie urodzenia dziecka dwóch osób tej samej płci. Prawo nie dopuszcza też przysposobienia dziecka przez parę jedнопłciową i nie reguluje instytucji macierzyństwa zastępczego (tzw. surogacji). Niemniej jednak w wielu krajach, w tym w obrębie Unii Europejskiej, przepisy dopuszczają rodzicielstwo osób tej samej płci. W konsekwencji żyjący za granicą obywatele polscy pozostający z związkach jedнопłciowych zakładają tam rodziny i wskazują w aktach urodzenia swoich dzieci dwie kobiety lub dwóch mężczyzn jako rodziców. Rzecznik Praw Obywatelskich od wielu lat zajmuje się sprawami nierównego traktowania dzieci ze względu na status prawny ich rodziców, w których dochodzi do odmowy transkrypcji zagranicznych aktów urodzenia wskazujących jako rodziców osoby tej samej płci.

Opinia RPO dotycząca ustawy o dokumentach paszportowych wprowadzająca ograniczenia do uzyskania paszportu tymczasowego przez polskie dzieci, w których zagranicznych aktach urodzenia wskazano osoby tej samej płci

Rzecznik Praw Obywatelskich przekazał marszałkowi Senatu uwagi co niektórych przepisów ustawy z 13 stycznia 2022 r. o dokumentach paszportowych (UD180).

Opinia dotyczy systemowego problemu, z jakim od lat mierzą się polscy obywatele i obywatelki urodzeni poza krajem, w których aktach urodzenia jako rodziców wskazano osoby tej samej płci. Wiele z nich nie uzyskuje niezbędnych polskich dokumentów tożsamości umożliwiających korzystanie z wszelkich praw wynikających z obywatelstwa, w tym obywatelstwa unijnego.

Taka praktyka organów administracji powoduje, że dzieci z polskim obywatelstwem nie mają możliwości skutecznego ubiegania się o polskie dokumenty tożsamości, w tym dokumenty paszportowe, nie otrzymują numerów PESEL. Oznacza to naruszenie ich praw obywatelskich, zasady dobra dziecka, a także wypełnia znamiona dyskryminacji dziecka ze względu na status prawny rodziców (pozostawanie w jedнопłciowym związku).

Do Biura RPO wciąż wpływają kolejne skargi. Zgodnie z uchwałą siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z 2 grudnia 2019 r. (sygn. akt II OPS 1/19), odmowa transkrypcji zagranicznego aktu urodzenia nie powinna prowadzić do sytuacji, w której polski obywatel nie będzie mógł uzyskać dokumentu tożsamości – paszportu, dowodu osobistego lub numeru PESEL.

Może to także naruszać prawo Unii Europejskiej, zwłaszcza art. 21 TFUE, ustanawiającego unijną swobodę przepływu osób.

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w wyroku z 14 grudnia 2021 r. w sprawie C-490/20 V.M.A. – Stoliczna obshtina, rayon „Pancharevo”¹² orzekł, że w przypadku małoletniego dziecka, będącego obywatelem Unii, którego akt urodzenia wydany przez właściwe organy innego państwa UE wskazuje jako jego rodziców dwie osoby tej samej płci, państwo członkowskie, którego takie dziecko jest obywatelem, ma obowiązek – zgodnie z art. 4 ust. 3 dyrektywy 2004/38/WE – wydania mu dowodu tożsamości lub paszportu bez konieczności uprzedniego sporządzenia aktu urodzenia przez organy krajowe.

Ponadto w zakresie, w jakim prawo tego państwa wymaga sporządzenia krajowego aktu urodzenia przed wydaniem dowodu tożsamości lub paszportu, państwo członkowskie nie może powoływać się na swoje prawo krajowe, by odmówić paszportu lub dowodu tożsamości.

Rzecznik Praw Obywatelskich podkreślił, że istnieje zatem konieczność ustawowego uregulowania wymogów formalnych wniosku o wydanie paszportu. Chodzi o to, by wyraźnie i jednoznacznie zapewnić możliwość uzyskania w takiej sytuacji polskich dokumentów, w tym paszportów.

Szczególne wątpliwości pod tym względem budzą rozwiązania ustawy z 13 stycznia 2022 r. Jej art. 33 ust. 1 pkt g stanowi, że wniosek o wydanie dokumentu paszportowego zawiera m.in. numer PESEL osoby, której ma być wydany. Tymczasem polscy obywatele urodzeni za granicą, w których aktach urodzenia widnieją rodzice tej samej płci, bardzo często spotykają się z odmową nadania numeru PESEL.

Przepisy powinny zatem umożliwiać wydanie paszportu bez konieczności wskazywania numeru PESEL. Innym wyjściem byłaby nowelizacja ustawy o ewidencji ludności, tak aby obowiązkowe stało się nadanie numeru PESEL dzieciom, których rodzice, zgodnie z aktem urodzenia, są tej samej płci. Należy uznać, że zagraniczny akt urodzenia jest wystarczającym potwierdzeniem tożsamości.

Przepis art. 35 ustawy praktycznie uniemożliwia uzyskanie paszportu tymczasowego przez dzieci-polskich obywateli, które zgodnie z zagranicznym aktem urodzenia mają rodziców tej samej płci, jak również przez dzieci, których jedno z rodziców jest nieznane. Art. 35 pkt 3, 4 i 5 wprowadza bowiem wymóg, by we wniosku o wydanie paszportu tymczasowego osobie nieposiadającej numeru PESEL wskazać „imiona i nazwiska matki i ojca osoby, której ma być wydany paszport tymczasowy”, „nazwiska rodowe matki i ojca oso-

¹² Wyrok dostępny <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62020CJ0490> (dostęp: 1 września 2025 r.)

by, której ma być wydany paszport tymczasowy” oraz „numery PESEL matki i ojca osoby, której ma być wydany paszport tymczasowy, o ile zostały nadane”.

Wymóg wskazania „matki i ojca” (oznacza to obowiązek wskazania danych i matki, i ojca) jest niemożliwy do spełnienia przez dzieci, w których zagranicznych aktach urodzenia widnieją dwie matki lub dwóch ojców. Pożądaną zmianą byłoby odejście od wymogu wskazywania danych „matki i ojca” przy ubieganiu się o paszport tymczasowy.

Przepis art. 43 ustawy wymaga zgody „matki i ojca” na wydanie paszportu osobie poniżej 18. roku życia, niemającej zdolności do czynności prawnych lub z ograniczoną zdolnością. Pojawia się zatem analogiczny problem.

Pożądanym rozwiązaniem legislacyjnym byłaby wyraźna regulacja w ustawie o dokumentach paszportowych sytuacji polskich obywateli, w których zagranicznych aktach urodzenia wskazani są rodzice tej samej płci. Przeszkody, jakie napotykają te osoby w uzyskaniu paszportu należy uznać za systemowe – stąd istnieje potrzeba reakcji ustawodawcy, która zapewni im możliwość korzystania z ich praw i wolności konstytucyjnych na równi z innymi polskimi obywatelami.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.534.4.2016

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-senat-ustawa-dyskryminacja-dzieci-zwiazki-jednoplciowe>

Opinia RPO do projektu zmiany ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego, który dotyczył m.in. zmiany sytuacji prawnej osób pozostających w związkach jedнопłciowych oraz małoletnich dzieci wychowywanych przez takie osoby

W ustawie z 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (PASC)¹³ projektowano zmiany przepisów określających status prawny zagranicznych aktów stanu cywilnego, które odnoszą się do zdarzeń nieznanego prawa polskiemu lub nierozpoznanych w polskim porządku prawnym – jak m.in. małżeństwa osób tej samej płci, inne rejestrowane związki tych osób i rodzicielstwo osób tej samej płci. Zaproponowano też wprowadzenie zaświadczeń wydawanych dla celów korzystania z praw wynikających z unijnej swobody przepływu osób.

¹³ Dz. U. z 2025 r. 594, t.j.

Nowelizacja była uzasadniana m.in. rozbieżnością w orzecznictwie co do skutków transkrypcji takich zagranicznych aktów stanu cywilnego. Autorzy projektu szeroko odwołują się do uchwały siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z 2 grudnia 2019 r. (sygn. akt II OPS 1/19), że transkrypcja zagranicznego aktu stanu cywilnego, w którym jako rodziców dziecka wskazuje się osoby tej samej płci, jest niezgodna z polskim porządkiem prawnym, w którym zawsze rodzicami dziecka są kobieta i mężczyzna. Naczelny Sąd Administracyjny potwierdził jednocześnie, że odmowa transkrypcji nie może doprowadzić do sytuacji, w której polski obywatel nie będzie mógł uzyskać polskiego paszportu, dowodu tożsamości lub numeru PESEL. Projekt czyni to orzeczenie stanowiskiem wzorcowym.

W opinii szczegółowo omówiono nową instytucję zaświadczenia potwierdzającego uprawnienie do wykonywania praw określonych w art. 21 ust. 1 TFUE. Zaświadczenie miało być wydawane na wniosek osoby wskazanej jako rodzic małoletniego dziecka w zagranicznym akcie stanu cywilnego, który nie podlega transkrypcji. Miało ono potwierdzać uprawnienie osób wskazanych jako rodzice do wykonywania wraz z dzieckiem praw wynikających z unijnej swobody przepływu. Rzecznik Praw Obywatelskich odniósł się także do rejestracji urodzenia w trybie czynności materialno-technicznej.

Transkrypcja zagranicznego aktu urodzenia jest obligatoryjna dla obywatela polskiego m.in. gdy ubiega się on o wydanie polskiego dokumentu tożsamości lub nadanie numeru PESEL.

Projekt nie rozstrzygał w sposób niebudzący wątpliwości, czy do uzyskania dowodu osobistego wciąż niezbędne byłoby przedstawienie polskiego aktu urodzenia. Skoro jednak przepisy te nie zostały ujęte w projekcie ustawy i wciąż do uzyskania dowodu osobistego konieczne miało być posiadanie polskiego aktu stanu cywilnego, oznaczało to, że chcąc uzyskać dowód osobisty dla dziecka, w którego zagranicznym akcie urodzenia jako rodzice wpisane są osoby tej samej płci, osoby tym zainteresowane musiałyby skorzystać z trybu rejestracji.

W wyniku takiej procedury uzyskania polskiego aktu stanu cywilnego, w obrocie pozostawałyby dwa akty stanu cywilnego, dotyczące tego samego zdarzenia – zagraniczny i krajowy. Oba akty miałyby inną treść, tzn. wskazywałyby na przynajmniej jedną inną osobę jako rodzica dziecka – dotychczas w wyniku transkrypcji co prawda funkcjonowały dwa akty stanu cywilnego, ale miały one co do zasady tożsamą treść. Dublowanie aktów stanu cywilnego o zasadniczo różnej treści wydaje się niedopuszczalne z punktu widzenia pewności prawa oraz zaufania do danych umieszczanych w rejestrach publicznych.

Projekt wskazywał, że imion rodziców nie zamieszcza się w warstwie graficznej i elektronicznej dowodu osobistego wydawanego na wniosek osoby legitymującej się wspomnianym zaświadczeniem. Dzieciom wychowywanym przez rodziców w związkach jedнопłciowych odmawiano zatem uwidocznienia więzi prawnej z obojgiem rodziców – nawet jeśli jednym z nich była biologiczna matka dziecka – w przeciwieństwie do dzieci ze

związków rodziców różnej płci. Aby więc prawna takich dzieci z rodzicami mogła zostać uznana, potrzebują do tego zaświadczenia i zagranicznego aktu stanu cywilnego. W ocenie RPO taka sytuacja może być rozpatrywana jako dyskryminacja ze względu na status prawny rodziców powiązany z ich orientacją seksualną.

Projekt odmawiał mocy dowodowej zagranicznym aktom stanu cywilnego, które rejestrują zdarzenia niemieszczące się w wyliczeniu z art. 2 ust. 4 PASC. Zagraniczne akty stanu cywilnego, które wskazują jako rodziców dziecka osoby tej samej płci albo rejestrują związki nieuregulowane w polskim prawie, w świetle przepisów PASC nie stanowiłyby wyłącznego dowodu pochodzenia dziecka od określonych rodziców albo zawarcia związku małżeńskiego. W wyniku nowelizacji, w przypadku tych zagranicznych aktów, które rejestrują zdarzenia lub stany wskazane wyżej, osoby, dla których ten akt jest sporządzany, musiałyby udowadniać swój stan cywilny w inny sposób.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.501.11.2022

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-dzieci-zwiazki-jednopłciowe-dokumenty-ms-projekt-opinia>

Przystąpienie do postępowania o unieważnienie aktu urodzenia małoletniej

Rzecznik przystąpił do postępowania w sprawie, w której kierownik Urzędu Stanu Cywilnego oraz Prokuratura Okręgowa w Szczecinie domagali się unieważnienia subskrybowanego aktu urodzenia dziecka, w którym widniała matka biologiczna, zaś ojciec nie był wskazany. Rodzicami są dwie matki, jednak matka społeczna nigdy nie była wymieniona w polskim akcie urodzenia. Utrzymanie aktu urodzenia w mocy było kluczowe ze względu na potrzebny małoletniej dowód tożsamości, by móc podjąć leczenie nowotworowe w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej.

Sąd Rejonowy w Świnoujściu oddalił wniosek, następnie Sąd Okręgowy w Szczecinie w wyniku apelacji przekazał sprawę do ponownego rozpoznania przez sąd I instancji, z uwagi na to, że małoletnia nie była reprezentowana przez kuratora, a przez matkę.

Stanowisko RPO:

W ocenie RPO wniosek Kierownika Urzędu Stanu Cywilnego w Międzyzdrojach o unieważnienie aktu urodzenia dziecka nie zasługuje na uwzględnienie. Unieważnienie takie stanowiłoby bowiem akt nieproporcjonalnie wkraczający w sferę praw podstawowych małoletniej, naruszający jej prawo do otrzymania dokumentu tożsamości, a w dalszej konsekwencji naruszający jej bezpieczeństwo prawne i – uwzględniając okoliczności indywidualne – w szczególności prawo do ochrony zdrowia. Pozostawałoby też w sprzeczności z zasadą priorytetu dobra dziecka, zagwarantowaną m.in. w art. 3 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka¹⁴, której Polska jest stroną.

Rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego w Szczecinie

W dniu 20 grudnia 2023 r. Sąd Okręgowy w Szczecinie oddalił apelację Kierownika Urzędu Stanu Cywilnego w Międzyzdrojach i Prokuratora Prokuratury Okręgowej w Szczecinie od postanowienia Sądu Rejonowego w Świnoujściu z dnia 16 lutego 2023 r. w sprawie o sygn. akt I Ns 244/22, oddalającego wniosek Kierownika Urzędu Stanu Cywilnego w Międzyzdrojach o unieważnienie aktu urodzenia małoletniej, w którym wpisano matkę oraz dane „kryjące” ojca.

Sąd II instancji przychylił się do stanowiska Sądu Rejonowego w Świnoujściu i uznał, że nie zachodzą przesłanki do unieważnienia aktu urodzenia małoletniej określone w art. 39 ustawy – Prawo o aktach stanu cywilnego, przychylając się tym samym do argumentacji RPO. Jak bowiem wynika z orzecznictwa, akt stanu cywilnego podlega unieważnieniu tylko wtedy, gdy stwierdza niezgodne z prawdą zdarzenie podstawowe kreujące stan cywilny i powodujące sporządzenie aktu (urodzenie, zgon lub zawarcie małżeństwa). Pozostałe przypadki niezgodności pierwotnej aktu z rzeczywistością, mające wpływ na stan cywilny, nie stanowią podstawy do unieważnienia, mogą być za to przedmiotem sprostowania na podstawie art. 31 prawa o aktach stanu cywilnego.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.534.1.2019

Postanowienie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawie C-2/21

W dniu 24 czerwca 2022 r. TSUE wydał postanowienie w sprawie C-2/21, w którym zawarł interpretację art. 20 i 21 TFUE w związku z art. 7 i 24 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej i z art. 4 ust. 3 dyrektywy 2004/38. Trybunał wskazał w nim na obowiązki państwa członkowskiego wobec małoletnich dzieci będących obywatelami Unii, których akty urodzenia wskazują jako rodziców osoby tej samej płci. Zgodnie z orzeczeniem

¹⁴ Dz. U. z 1991 r. nr 120, poz. 526.

TSUE państwo członkowskie, którego dziecko to jest obywatelem, jest zobowiązane do wydania mu dowodu tożsamości lub paszportu, nie wymagając uprzedniego przeniesienia w drodze transkrypcji jego aktu urodzenia do krajowego rejestru stanu cywilnego. Trybunał podkreślił ponadto, że państwo członkowskie musi także uznać dokument pochodzący od innego państwa członkowskiego, umożliwiający wspomnianemu dziecku korzystanie bez przeszkód, wraz z każdym z rodziców, z przysługującego mu prawa do swobodnego przemieszczania się i przebywania na terytorium państw członkowskich.

Przedmiotowym postanowieniem TSUE ugruntował linię orzeczniczą zapoczątkowaną wyrokiem w sprawie C-490/20. Zgodnie z nią każde państwo członkowskie Unii Europejskiej musi zapewnić swoim małoletnim obywatelom możliwość podróżowania po terytorium UE z każdym z rodziców niezależnie od ich płci, a odmowa transkrypcji aktu urodzenia z uwagi na brak uznania rodzicielstwa par jedнопłciowych nie może stać temu na przeszkodzie.

W postanowieniu C-2/21 TSUE wprost stwierdził, że „art. 4 ust. 3 dyrektywy 2004/38 nakłada na organy polskie obowiązek wydania S.R.S.-D. dowodu osobistego lub paszportu niezależnie od przeniesienia w drodze transkrypcji hiszpańskiego aktu urodzenia tego dziecka do polskiego rejestru stanu cywilnego. Tak więc w zakresie, w jakim prawo polskie wymaga transkrypcji aktu urodzenia przed wydaniem polskiego dowodu osobistego lub paszportu, to państwo członkowskie nie może powoływać się na swoje prawo krajowe w celu odmowy wydania S.R.S.-D. takiego dowodu osobistego lub paszportu”. Trybunał dopowiedział także, że „taki dokument, pojedynczo lub w powiązaniu z innymi dokumentami, w danym przypadku z dokumentem wydanym przez przyjmujące państwo członkowskie danego dziecka, powinien umożliwić dziecku, które znajduje się w sytuacji takiej jak S.R.S.-D., korzystanie z przysługującego mu prawa do swobodnego przemieszczania się i przebywania na terytorium państw członkowskich, zagwarantowanego w art. 21 ust. 1 TFUE, z każdą z jego dwóch matek, której status jako rodzica tego dziecka został ustalony przez przyjmujące państwo członkowskie tych matek podczas pobytu zgodnego z dyrektywą 2004/38”.

Oznacza to, że niezależnie od tego, czy polskie prawo rozpoznaje określone relacje rodzinno-prawne – w tym przypadku związku jedнопłciowe i rodzicielstwo osób tej samej płci – w świetle prawa UE dziecko skarżących (oraz każde inne znajdujące się w analogicznej sytuacji), będące małoletnim obywatelem polskim, musi mieć możliwość uzyskania od Rzeczypospolitej Polskiej jako państwa jego obywatelstwa dowodu tożsamości lub paszportu umożliwiającego mu podróżowanie po Unii Europejskiej i przebywanie z rodzicami, bez względu na ich płeć. Wydanie obywatelowi dokumentu tożsamości w celu umożliwienia mu poruszania się po terytorium Unii Europejskiej jest – w ocenie TSUE – bezwzględny obowiązek państwa członkowskiego UE. Nie mogą mu stać na przeszkodzie wewnętrzne procedury krajowe, zakładające – tak jak w przypadku prawa

polskiego – transkrypcję aktu urodzenia do krajowego rejestru. W tym względzie prawo UE nakłada na polskie organy administracji publicznej obowiązki analogiczne do tych, wynikających z uchwały NSA, sygn. II OPS 1/19.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.534.5.2019

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-pytanie-prejudycjalne-dzieci-rodzicow-jednej-plci-postanowienie-tsue-nsa>

Ochrona innych praw osób LGBT+

Rzecznik Praw Obywatelskich podejmuje także sprawy dotyczące prawa do edukacji osób LGBT+, konieczności ochrony tych osób przed dyskryminacją i przemocą, zapewnienia im prawa do życia prywatnego, rodzinnego i wolności zrzeszania się, a także inne o charakterze generalnym, w których podkreśla potrzebę ochrony praw tej grupy społecznej.

Kwestie horyzontalne

Uwagi RPO do Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania 2022-2030

Zgodnie z art. 22 ustawy o równym traktowaniu, Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania jest dokumentem określającym cele i priorytety działań na rzecz równego traktowania, w szczególności w zakresie: podnoszenia świadomości społecznej w zakresie równego traktowania, w tym na temat przyczyn i skutków naruszenia zasady równego traktowania, przeciwdziałania naruszeniom zasady równego traktowania, współpracy z partnerami społecznymi, organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami w zakresie równego traktowania.

Przyjęty Program nie odnosi się do problemów osób nieheteronormatywnych i transpłciowych. Nie uwzględniono w nim uwag, które RPO przedstawił do projektu Programu, m.in. tego, że w urzędach powinna obowiązywać kompleksowa polityka równościowa; powszechna edukacja antydyskryminacyjna powinna trafić do szkolnej podstawy programowej; należy wprowadzić karalność przemocy i nienawiści ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową oraz płeć, wiek i niepełnosprawność; problemu niższego standardu opieki zdrowotnej oferowanej pacjentom nieheteroseksualnym, spowodowanego rozpowszechnionymi wśród personelu medycznego stereotypami dotyczącymi społeczności LGBT; postulatu poszerzenia katalogu cech prawnie chronionych w dostępie do dóbr i usług.

Tożsamość płciowa pojawia się w programie jedynie w dwóch miejscach i tylko w odniesieniu do badań Kantar Public z 2018 r., jako jeden z przejawów dyskryminacji w Polsce.

Program w ogóle nie uwzględnia sytuacji osób interpłciowych.

Orientacja seksualna pojawia się w programie znacznie częściej, ale nie jest nigdzie wyodrębniona. Zawsze występuje w szeregu innych cech – płeć, rasa, pochodzenie etniczne, narodowość, religia, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność lub wiek.

W wystąpieniu z 10 stycznia 2022 r. RPO wskazał też na wątpliwości dotyczące źródeł finansowania Programu. Zastrzeżenia Rzecznika budzi także niewystarczający zakres działań o charakterze legislacyjnym przewidzianych Programem oraz metodologia ich opracowania. Niezbędna jest zwłaszcza nowelizacja ustawy równościowej polegająca na otwarciu katalogu cech prawnie chronionych oraz dziedzin objętych zakazem dyskryminacji. Zapewnienie skuteczności działań w ramach priorytetu „Edukacja” wymaga wprowadzenia do projektu Programu zadań zakładających zmiany w przepisach regulujących tę sferę. Chodzi przede wszystkim o przywrócenie obowiązku prowadzenia edukacji antydyskryminacyjnej przez przedszkola, szkoły i placówki oświatowe – o zakresie i treści dostosowanych do poziomu rozwoju uczniów i ich zdolności poznawczych oraz zobowiązanie szkół do wprowadzenia procedur antydyskryminacyjnych.

Odpowiedź Pełnomocniczki Rządu ds. Równego Traktowania

W odpowiedzi Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania wskazała, iż Rada Ministrów podjęła uchwałę nr 113 w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Działań na Rzecz Równego Traktowania na lata 2022-2030 w dniu 24 maja 2022 r.¹⁵. Wyjaśniła także, że długość prac nad Programem wynikała z przekrojowego charakteru dokumentu oraz zgłaszania licznych – często rozbieżnych – uwag przez kolejne podmioty uczestniczące w uzgodnieniach i konsultacjach projektu. Pełnomocnik wyraził również podziękowanie za uwagi przekazane przez Rzecznika. Potwierdziły one m.in. celowość wyodrębnienia w programie nowych priorytetów, tj. budowania świadomości, gromadzenia danych i badań oraz koordynacji, nieobecnych w pierwszej edycji Programu na lata 2013–2016.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.070.8.2020

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-rowne-traktowanie-rzad-odpowiedz>

¹⁵ M.P. 2022 poz. 640, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20220000640> [dostęp: 13 sierpnia 2024 r.].

Projekt badawczy RPO dotyczący stosowania Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej w Polsce

W kontekście wymogu przestrzegania m.in. zakazu dyskryminacji w toku wdrażania funduszy unijnych należy wskazać na realizowany przez RPO projekt dotyczący stosowania Karty Praw Podstawowych w Polsce, pn. „Wsparcie krajowych instytucji na rzecz praw człowieka w monitorowaniu praw podstawowych i związanych z tymi prawami aspektów praworządności”, koordynowany przez Agencję Praw Podstawowych UE (FRA). W ramach tego projektu Biuro RPO prowadziło działania z zakresu monitorowania stanu przestrzegania Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej w Polsce oraz podnoszenia świadomości i kompetencji krajowych organów i organizacji społeczeństwa obywatelskiego w tym zakresie.

W ramach projektu powstała publikacja pt. „Stosowanie Karty Praw Podstawowych w toku wdrażania projektów finansowanych z funduszy Unii Europejskiej. Przewodnik i praktyczne wskazówki dla organów krajowych”¹⁶. Jej celem jest wsparcie pracowników organów krajowych zajmujących się wdrażaniem programów i projektów finansowanych z funduszy UE w toku stosowania Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej oraz przy dokonywaniu oceny przestrzegania jej przepisów przez inne podmioty. Przewodnik ma ułatwiać ustalanie, czy Karta jest skutecznie stosowana i przestrzegana przez organy krajowe w toku realizacji projektów unijnych, czy też czy w badanych sprawach doszło do ograniczenia zawartych w niej praw podstawowych. Stwierdzenie, że wykryte ograniczenie prawa podstawowego było niezgodne z Kartą (niedopuszczalne lub nieproporcjonalne) oznacza, że doszło do jej naruszenia, które należy wyeliminować.

W ramach projektu prowadzone były także szkolenia na temat stosowania Karty w kontekście wdrażania funduszy unijnych dla urzędników, w tym pracowników Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej oraz innych organów odpowiedzialnych za wdrażanie funduszy europejskich na szczeblu centralnym, jak i pracowników jednostek samorządu terytorialnego.

Instytucjonalizacja związków osób tej samej płci

Wystąpienie RPO do Prezesa Rady Ministrów w sprawie wykonania przez Polskę wyroków ETPC w sprawie związków jedнопłciowych

W nawiązaniu do uprawomocnienia się wyroku w sprawie Przybyszewska i inni przeciwko Polsce wniesionej przez pięć par jedнопłciowych domagających się prawnego uznania ich związków w Polsce (skarga nr 11454/17 i 9 innych) i wyroku z 19 września

¹⁶ J. Łacny, M. Sznajder, C. Węgliński, „Stosowanie Karty Praw Podstawowych w toku wdrażania projektów finansowanych z funduszy UE Przewodnik i praktyczne wskazówki dla organów krajowych”, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2024, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2024-05/Przewodnik%20-%20Stosowanie%20Karty%20Praw%20Podstawowych%20%28PL%29.pdf> [dostęp: 13 sierpnia 2024 r.].

2024 r. w sprawie Formela i inni przeciwko Polsce (skarga nr 58828/12 i 4 inne), Rzecznik 10 października 2024 r. zwrócił się do Prezesa Rady Ministrów z prośbą o poinformowanie o krokach podjętych przez Rząd RP zmierzających do wykonania orzeczeń oraz o przedstawienie harmonogramu działań.

W wystąpieniu Rzecznik wskazał, że zgodnie z orzecznictwem ETPC, w wykonaniu pozytywnego obowiązku państwa zapewnienia szczególnych ram prawnych przewidujących uznanie i ochronę związków osób tej samej płci, należy uwzględnić m.in. problemy wskazane już w skargach do ETPC. Uregulowania prawne powinny zatem obejmować kwestie mieszczące się w prawie rodzinnym i opiekuńczym, w tym spraw finansowych pomiędzy partnerami, obowiązku alimentacji, opieki nad partnerem w złym stanie zdrowia, dostępu do dokumentacji medycznej, dziedziczenia, spraw podatkowych, praw związanych z własnością, dostępu do świadczeń emerytalno-rentowych, czy umożliwienia zmiany nazwiska na nazwisko partnera.

Rzecznik podkreślił, że prawna instytucjonalizacja związków osób tej samej płci ma służyć nie tylko ułatwieniu wspólnego, codziennego życia, ale przede wszystkim stanowić państwowe uznanie ich relacji. Wdrożenie do polskiego prawa wytycznych zawartych w orzecznictwie ETPC jest możliwe w sposób zgodny z art. 18 Konstytucji RP, zgodnie z którym małżeństwo jest związkiem kobiety i mężczyzny.

Należy również zwrócić uwagę, że w 2025 r. Europejski Trybunał Praw Człowieka wydał kolejne wyroki, w których stwierdził, że brak prawnej instytucjonalizacji związków par jedнопłciowych w Polsce narusza art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (zob. Szypuła i inni przeciwko Polsce, wyrok z 27 lutego 2025 r. skargi nr 78030/14 i 23669/16).

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.504.1.2024

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-etpc-wyroki-zwiazki-jednoplciowe-wykonanie-premier>

Opinia RPO do projektu ustaw o rejestrowanych związkach partnerskich i przepisów wprowadzających ww. ustawę

Rzecznik 13 listopada 2024 r. przedstawił opinię dotyczącą proponowanych rozwiązań ustawowych mających na celu instytucjonalizację związków osób tej samej płci. W opinii Rzecznik pozytywnie ocenił projekty ustawy o rejestrowanych związkach partnerskich

i Przepisy wprowadzające ustawę o rejestrowanych związkach partnerskich (w wersji z dnia 18 października 2020 r.) wskazując, że uregulowanie sytuacji prawnej osób pozostających w takich związkach wynika z obowiązku Rzeczypospolitej Polskiej respektowania prawa międzynarodowego (art. 9 Konstytucji).

Rzecznik podkreślił, że art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (EKPC) nakłada na państwa-strony EKPC obowiązek ustanowienia legislacji umożliwiającej osobom tej samej płci zawarcie formalnego związku, rozpoznanego i uznawanego przez państwo. Orzecznictwo ETPC precyzuje, że uregulowanie związków osób tej samej płci powinno obejmować co najmniej pewne sfery z obszaru majątkowego (obowiązek utrzymania, kwestie podatkowe, prawo dziedziczenia), jak też odnoszące się do moralnego obowiązku wzajemnego wsparcia partnerów, natomiast forma związku i uregulowanie innych sfer pozostaje w sferze krajowego marginesu oceny [wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) z dnia 17 stycznia 2023 r. w sprawie Fedotova i inni przeciwko Rosji (skargi nr 40792/10, 30538/14 i 43439/14), z dnia 12 grudnia 2023 r. Przybyszewska i inni przeciwko Polsce (skarga nr 11454/17) i z dnia 19 września 2024 r. w sprawie Formela i inni przeciwko Polsce (skarga nr 58828/12)].

Rzecznik wskazał, że wprowadzenie w drodze ustawy zwykłej związku partnerskiego osób tej samej płci w zaproponowanym kształcie nie narusza przepisów Konstytucji RP, w tym art. 18, z którego wynika, że małżeństwo jest związkiem kobiety i mężczyzny.

Zdaniem Rzecznika konieczne jest, aby projektowane ustawy, zwłaszcza przepisy wprowadzające, pozostawały w aksjologicznej i terminologicznej spójności z obowiązującymi już przepisami. W tym zakresie wątpliwości Rzecznika wzbudziło automatyczne rozszerzenie zakresu podmiotowego uprawnień i obowiązków, które aktualnie są adresowane do małżonków, na osoby pozostające w związkach partnerskich, podczas gdy rozwiązanie tego związku ma być istotnie uproszczone w porównaniu do rozwiązania małżeństwa i nie podlegać – jak w przypadku związku małżeńskiego – kontroli sądu.

Zastosowanie takiego zabiegu legislacyjnego, choć dopuszczalne, nasuwa wątpliwości czy uprawnienia partnerów zostały właściwie skorelowane z ich obowiązkami w razie nagłego ustania związku, m.in. w zakresie obowiązku dostarczania środków utrzymania na rzecz osoby, która dokonała jednostronnego rozwiązania związku partnerskiego lub uprawnień podatkowych.

Wśród kluczowych uwag Rzecznik podkreślił, że w sytuacji jednostronnego rozwiązania związku partnerskiego nie jest uwzględniona nie tylko wola, ale też sytuacja drugiego partnera. Tymczasem rozwiązanie związku może prowadzić do istotnego naruszenia praw drugiego z partnerów lub wspólnie wychowywanych dzieci. Przyjęta w projekcie ustawy procedura jednostronnego rozwiązania związku partnerskiego uniemożliwia również zbadanie i uwzględnienie sytuacji i dobrostanu dzieci pozostających pod pieczę partnerów. Może to budzić wątpliwości z punktu widzenia obowiązku państwa zapewnienia odpowiedniej ochrony praw dziecka (art. 72 ust. 1 Konstytucji RP).

Mając na uwadze prawa osób z niepełnosprawnością, Rzecznik zwraca uwagę, że w projekcie ustawy nie przewidziano prawa do zawarcia związku partnerskiego przez osoby ubezwłasnowolnione całkowicie. Proponowane rozwiązanie jest krzywdzące dla wielu osób z niepełnosprawnościami, podobnie jak aktualnie obowiązujący art. 11 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, zakazujący osobie ubezwłasnowolnionej całkowicie zawarcia małżeństwa. Rzecznik postuluje zmianę wskazanego przepisu ustawy o związkach partnerskich i umożliwienie, choćby pod pewnymi warunkami proceduralnymi, prawa do wstąpienia w związek osobom ubezwłasnowolnionym całkowicie.

Rzecznik wskazał także na konieczność ponownej analizy projektów ustaw pod kątem spójności systemu prawa i zgodności opiniowanych projektów z zasadami poprawnej legislacji. Uwagi Rzecznika dotyczyły także uzgodnienia treści projektowanych ustaw z obowiązującymi przepisami m.in. Kodeksu cywilnego, Kodeksu postępowania cywilnego i Prawa o aktach stanu cywilnego. Zdaniem Rzecznika doprecyzowanie proponowanych rozwiązań jest niezbędne dla zapewnienia spójności i uniknięcia wątpliwości interpretacyjnych.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.022.1.2024.MW

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-zwiazki-partnerskie-projekt-opinia>

Wolność zgromadzeń

Opinia RPO do projektu ustawy o zmianie ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. – Prawo o zgromadzeniach oraz niektórych innych ustaw (tzw. STOP LGBT)

Rzecznik przedstawił Marszałkowi Sejmu krytyczną opinię w sprawie obywatelskiego projektu ustawy o zmianie ustawy z 24 lipca 2015 r. - Prawo o zgromadzeniach oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 26). Podkreślił, że założenia ustawy są sprzeczne z aktualną wiedzą naukową: medyczną, psychiatryczną i psychologiczną oraz oparte na uprzedzeniach wobec osób LGBT.

W ocenie RPO, projekt należy uznać za niekonstytucyjny i naruszający międzynarodowe zobowiązania RP. Jest niezgodny z zasadą ochrony godności człowieka. W sposób

niedopuszczalny ogranicza także wolność wypowiedzi i wolność zgromadzeń. Zakaz zgromadzeń takich jak marsze równości, narusza zakaz dyskryminacji ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową.

W 2021 r. do Sejmu wpłynął obywatelski projekt ustawy o zmianie ustawy – Prawo o zgromadzeniach (druk sejmowy nr 26), którego celem jest faktyczny zakaz zgromadzeń promujących równość praw osób LGBTI, w tym tzw. marszów równości.

W myśl projektu, celem zgromadzenia nie może być „propagowanie” orientacji innych niż heteroseksualna, jakichkolwiek związków osób tej samej płci, wprowadzenia małżeństw jednopłciowych, przysposabiania dzieci przez osoby tej samej płci, płci jako bytu niezależnego od uwarunkowań biologicznych, jakiegokolwiek wykorzystania symboliki religijnej, państwowej lub „historycznej” w trakcie zgromadzeń dotyczących zagadnień wymienionych w art. 10 ust. 2 projektu (tj. ochrony praw osób LGBTI).

W trakcie zgromadzeń objętych projektem zabrania się „posiadania i wykorzystania jakichkolwiek materiałów, których treść odwołuje się do zagadnień wymienionych w art. 10 ust. 2” (szeroki zakaz wykorzystania „materiałów” dotyczących kwestii orientacji seksualnej, tożsamości płciowej), „przebrania o charakterze erotycznym lub seksualnym”, posiadania lub wykorzystania symboliki religijnej, posiadania lub wykorzystania symboliki historycznej lub związanej z historią Polski.

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich projekt jest sprzeczny z Konstytucją, Europejską Konwencją Praw Człowieka, Kartą Praw Podstawowych oraz Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich, w szczególności: zasadą godności (art. 30 Konstytucji RP), zasadą niedyskryminacji (art. 32 ust. 2, art. 14 Konwencji), zasadą wolności (art. 31 Konstytucji – ew. w związku z art. 54 i 57, art. 5 ust. 1 Konwencji), wolnością wyrażania poglądów (art. 54 Konstytucji), wolnością zgromadzeń (art. 57 Konstytucji) oraz prawem do prywatności i poszanowania życia rodzinnego (art. 47 Konstytucji RP).

Sejm X kadencji odrzucił projekt ustawy w pierwszym czytaniu.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.613.3.2021

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-obywatelski-projekt-ustawy-anty-lgbt-opinia>

Ochrona przed przemocą

Opinia RPO dotycząca nowelizacji kodeksu karnego poszerzającej zakres przestępstw motywowanych nienawiścią

Rzecznik przedstawił opinię dotyczącą rządowego projektu nowelizacji Kodeksu karnego, poszerzającego zakres stosowania pojęcia „przestępstwa motywowanego nienawiścią” poprzez dodanie do katalogu przesłanek dyskryminacyjnych niepełnosprawności, wieku, płci, orientacji seksualnej i tożsamości płciowej. Proponowane zmiany odpowiadają postulatom przedstawianym w wystąpieniach generalnych RPO z ubiegłych lat.

Jedyna modyfikacja projektu, jaką postuluje RPO, dotyczy art. 53 § 2a pkt 6 k.k. wskazującego dyskryminacyjne pobudki popełnienia przestępstwa jako okoliczności obciążające jego sprawcę. Rzecznik wnosi, by do tych okoliczności zaliczyć także sytuacje, w których pokrzywdzonym jest osoba broniąca danej osoby ze względu na cechy wskazane w tym przepisie, która sama nie posiada takich cech.

Rzecznik Praw Obywatelskich przekazał przewodniczącej Komisji Nadzwyczajnej ds. zmian w kodyfikacjach swoją opinię do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny (druk nr 876). Rzecznik podkreślił, że z zadowoleniem przyjął zaawansowanie prac nad wzmocnieniem regulacji antydyskryminacyjnych.

Jednocześnie Rzecznik zwrócił uwagę na konieczność ukształtowania znamion czynów zabronionych w sposób maksymalnie precyzyjny. W tym kontekście, Rzecznik zwrócił uwagę na modyfikację znamion czynów określonych w art. 119 § 1 k.k. i art. 257 k.k., tj. wprowadzenia zmiany brzmienia przepisu „z powodu jej przynależności”, na „w związku z przynależnością”. Zdaniem Rzecznika, wyjaśnienia wymaga, czy intencją ustawodawcy było rozszerzenie zakresu kryminalizacji art. 119 § 1 k.k. oraz z art. 257 k.k. na każde zachowanie, którego kontekst sytuacyjny powiązany jest z przynależnością narodową, etniczną, rasową, polityczną, wyznaniową, bezwyznaniowością, niepełnosprawnością, wiekiem, płcią lub orientacją seksualną, a którego uczestnicy nie muszą mieć żadnej z tych cech.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: II.510.345.2024

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-opinia-nowelizacja-kk-przestepstwa-nienawisc>

Edukacja

Raport z badań społecznych pt. „Równe traktowanie w szkole”

W 2022 r. RPO opublikował raport z badań społecznych pt. „Równe traktowanie w szkole”, którego celem była diagnoza stanu realizacji zasady równego traktowania w szkołach podstawowych. Rzecznik Praw Obywatelskich dokonał diagnozy stanu realizacji zasady równego traktowania w szkołach podstawowych.

Na podstawie analizy programów wychowawczo-profilaktycznych szkół oraz kwestionariuszy wypełnionych przez uczniów, nauczycieli i dyrektorów szkół zespół badawczy, na zlecenie RPO, podjął próbę udzielenia odpowiedzi na następujące pytania: Jakie jest oddziaływanie programów wychowawczo-profilaktycznych? Czy istnieje związek pomiędzy wdrażaniem edukacji antydyskryminacyjnej a bezpieczeństwem w szkołach? Jakie są bariery we wdrażaniu edukacji antydyskryminacyjnej? Czy przemoc rówieśnicza (bullying) wiąże się z dyskryminacją? W jaki sposób struktura szkoły i postawy nauczycieli są związane z postawami uczniów i rozumieniem równego traktowania?

Orientacja seksualna/tożsamość płciowa/LGBT należały do słów kluczowych w analizie treści programów wychowawczo-profilaktycznych. Z badań wynika, że najrzadziej wspomniane były kwestie równego traktowania ze względu na orientację seksualną, tożsamość płciową (1,8%). Programy koncentrują się głównie na grupach narodowościowych, etnicznych, religijnych oraz na niepełnosprawności. Zdecydowanie niedoreprezentowane są kategorie związane z płcią, tożsamością płciową, orientacją seksualną i wiekiem.

Z raportu wynika również, że zdaniem pytanym nauczycieli i nauczycielek grupą, która najczęściej spotyka się z dyskryminacją w polskim systemie szkolnictwa są osoby nieheteroseksualne (42,5%). Nieco rzadziej, ale jednak wciąż bardzo często, w ocenie ankietowanych z dyskryminacją spotykają się osoby transpłciowe (40,6%). Na podstawie uzyskanych wyników stwierdzono, że warsztaty dot. równego traktowania powinny przede wszystkim obejmować tematykę orientacji seksualnej i tożsamości płciowej, a także problemów ekonomicznych i pochodzenia etnicznego.

Na podstawie zebranych informacji w ocenie RPO zasadnym jest:

1. Ujęcie obowiązku podejmowania przez szkołę odpowiednich działań w celu zapobiegania wszelkiej dyskryminacji w rozporządzeniu ministra ds. oświaty i wychowania w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.
2. Przywrócenie obowiązku prowadzenia edukacji antydyskryminacyjnej przez wszystkie przedszkola, szkoły i placówki oświatowe o zakresie i treści dostosowanych do poziomu rozwoju uczniów i ich zdolności poznawczych w rozporządzeniu ministra ds. oświaty i wychowania w sprawie wymagań wobec szkół i placówek.

3. Uzupełnienie podstaw programowych wybranych przedmiotów nauczania poprzez uwzględnienie treści dotyczących praw człowieka, wielokulturowości, przeciwdziałania dyskryminacji i stereotypom oraz opartej na nich przemocy w treściach nauczania większej liczby przedmiotów, co umożliwiłoby przekazywanie uczniom na wszystkich etapach edukacji kompleksowej wiedzy na temat funkcjonowania w różnorodnym społeczeństwie.
4. Wprowadzenie ustawą – Prawo oświatowe obowiązku ujęcia w treści statutu szkoły postanowień, w tym procedur antydyskryminacyjnych, określających w szczególności przesłanki, tryb wnoszenia skarg na nierówne traktowanie oraz możliwe sankcje.
5. Wprowadzenie w ustawie – Karta Nauczyciela obowiązkowych szkoleń dla nauczycieli z zakresu równego traktowania i niedyskryminacji w ramach doskonalenia zawodowego.
6. Zmiana ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania poprzez ustanowienie zakazu dyskryminacji w dziedzinie oświaty również ze względu na inne przesłanki niż rasa, pochodzenie etniczne i narodowość.
7. Prowadzenie kampanii informacyjnych mających na celu podniesienie świadomości na temat zjawiska dyskryminacji i zasady równego traktowania, w tym równouprawnienia płci, na poziomie krajowym i lokalnym, w tym szkolnym. Uwzględnianie w tym zakresie tego, że różnorodne szkoły, w tym pod względem specjalnych potrzeb uczniów czy ich statusu materialnego, tworzą bardziej otwartą i tolerancyjną przestrzeń, sprzyjając wzmacnianiu w uczniach i uczennicach oczekiwanych postaw i kreując dla nich bezpieczne warunki do edukacji i rozwoju.
8. Silniejsze i bardziej skonkretyzowane zaakcentowanie treści antydyskryminacyjnych i równościowych w programach wychowawczo-profilaktycznych. Programy powinny bazować na diagnozie sytuacji dydaktyczno-wychowawczej w danej społeczności szkolnej, uwzględniającej problematykę (nie)równości i dyskryminacji.
9. Podejmowanie działań antydyskryminacyjnych przez szkoły w odniesieniu do wszystkich przesłanek dyskryminacji, także przy wsparciu merytorycznym podmiotów, które aktywnie angażują się w działania antydyskryminacyjne (np. organizacje pozarządowe), tak by przygotować młodzież do wypełniania obowiązków obywatelskich opierając się na zasadach solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności, przy poszanowaniu prawa rodziców do wychowania dziecka uwzględniającego stopień jego dojrzałości, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania, a także zakres programowy obowiązkowej edukacji szkolnej.

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-raport-rowne-traktowanie-szkola>

Wystąpienie w sprawie kontroli Rzecznika Praw Dziecka w szkołach „przyjaznych osobom LGBT+”

Do RPO wpłynęła skarga na działania ówczesnego Rzecznika Praw Dziecka, który kontrolował placówki oświatowe plasujące się na wysokich miejscach w rankingu szkół przyjaznych osobom LGBT+.

Kontrole RPD miały polegać na sprawdzeniu, czy dyrektorzy szkół z rankingu korzystają z Rejestru Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym z dostępem ograniczonym. W skardze wyrażono obawę, że takie działania – zwłaszcza biorąc pod uwagę szerokie zainteresowanie mediów – są próbą powiązania społeczności LGBT+ z przestępcami na tle seksualnym, co jest nieuprawnionym powielaniem krzywdzących stereotypów.

Rzecznik Praw Obywatelskich wystąpił więc do RPD o zakres i podstawę prawną przeprowadzonych kontroli.

Odpowiedź Rzecznika Praw Dziecka

Rzecznik Praw Dziecka wskazał, że grupa szkół opisywanych w mediach jako „przyjazne społeczności LGBTIQ+” stanowi minimalny odsetek placówek, które skontrolował. RPO stwierdził, że było ich ponad 200, w tym placówki kościelne.

RPD podkreślił, że na podstawie obowiązujących od 1 października 2017 r. przepisów ustawy z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym¹⁷ pracodawca ma obowiązek do nieodpłatnego uzyskania informacji o osobie ujętej w Rejestrze Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym, której dane zostały zgromadzone w rejestrze z dostępem ograniczonym (prowadzonym w systemie teleinformatycznym przez Ministra Sprawiedliwości) przed nawiązaniem z osobą stosunku pracy związanej z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi lub przed dopuszczeniem osoby do innej działalności związanej z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi – w zakresie uzyskania informacji, czy dane tej osoby są zgromadzone w tym rejestrze.

¹⁷ Dz.U. z 2020 r. poz. 152.

Ostatnie wyniki kontroli 17 szkół w oparciu o informacje uzyskane z Biura Informacyjnego Krajowego Rejestru Karnego pozwoliły wytypować trzy rodzaje podmiotów naruszających przepisy ustawy o rejestrze. Pierwszy stanowią szkoły, które nie posiadały w ogóle konta w rejestrze (4 podmioty). Drugi rodzaj to szkoły, które posiadały konto, ale nie uzyskiwały w wymaganym czasie informacji z rejestru na temat osób zatrudnionych w szkole (2 podmioty). Jest również szkoła, która dokonała założenia konta i sprawdzenia pracowników dopiero po tym, jak RPD poinformował opinię publiczną o podjęciu kontroli szkół w powyższym zakresie. Na skutek kontroli skierowano wnioski o ukaranie do sądu.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.505.4.2023

Zobacz więcej:

<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-szkoly-przyjazne-lgbt-rpd-odpowiedz>

Współpraca międzynarodowa

Wkład RPO do raportu Niezależnego Eksperta Narodów Zjednoczonych ds. ochrony przed przemocą i dyskryminacją na tle orientacji seksualnej i tożsamości płciowej

Rzecznik Praw Obywatelskich, w związku z zaproszeniem Niezależnego Eksperta Narodów Zjednoczonych ds. ochrony przed przemocą i dyskryminacją na tle orientacji seksualnej i tożsamości płciowej, przygotował wkład do raportu nt. zależności między dyskryminacją na tle tożsamości płciowej lub orientacji seksualnej a wolnością wypowiedzi, zgromadzeń i zrzeszeń.

W dokumencie przedstawiono opis działań urzędu RPO w sprawach i zagadnieniach dotyczących:

- wyeliminowania uchwał przeciwko „ideologii LGBT” z obrotu prawnego,
- marszów równości,
- „tęczowej nocy”,
- projektu ustawy STOP LGBT,

- programu „Inwazja” TVP,
- równego traktowania w polskich szkołach,
- wolności zrzeszania się.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.037.2.2024

Wkład RPO do raportu Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. praw człowieka w sprawie zwalczania dyskryminacji, przemocy i szkodliwych praktyk wobec osób interplciowych

Rzecznik Praw Obywatelskich, w związku z zaproszeniem Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka, przygotował wkład do raportu nt. zwalczania dyskryminacji, przemocy i szkodliwych praktyk wobec osób interplciowych. W przygotowanym dokumencie Rzecznik poruszył kwestie dotyczące braku ochrony prawnej osób interplciowych na gruncie polskiego ustawodawstwa, w tym w szczególności brak zakazu tzw. operacji normalizujących płeć przeprowadzanych na dzieciach oraz trudności z jakimi mierzą się rodzice, jak również dorosłe osoby interplciowe dotyczące procedury rejestracji urodzenia dziecka oraz zmian w aktach stanu cywilnego spowodowanych błędną diagnozą. Rzecznik wskazał również na dotychczasowe działania na rzecz poszanowania praw osób interplciowych obejmujące zarówno wystąpienia do Ministra Zdrowia, Prezesa Narodowego Funduszu Zdrowia i Rzecznika Praw Pacjenta, jak i działania edukacyjne (zob. informację o publikacji „Postępowania w sprawach o uzgodnienie płci. Przewodnik”) oraz współpracę z organizacjami pozarządowymi, w tym w szczególności z Fundacją Interakcja.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.037.10.2024

Wkład RPO do raportu ENNHRI¹⁸ 2025 na temat ochrony praw człowieka

W odpowiedzi na zaproszenie do włączenia się w prace nad raportem ENNHRI dotyczącym praworządności i praw człowieka, Rzecznik zwrócił uwagę m.in. na naruszenia i systemowe wyzwania dotyczące społeczność LGBT+ w Polsce.

Rzecznik wskazał, że Samorządowe Karty Praw Rodziny przyjmowane przez niektóre samorządy zawierają postanowienia, które mogą prowadzić do dyskryminacji rodzin nieopartych na małżeństwie, w tym osób samotnie wychowujących dzieci. W tym kontekście Rzecznik podkreślił, że rozumienie pojęcia „rodziny” przez władze publiczne powinno być interpretowane, tak jak wymaga tego Konstytucja RP i orzecznictwo Europejskiego

¹⁸ ENNHRI – European Network of National Human Rights Institutions (Europejska Sieć Krajowych Instytucji Praw Człowieka).

Trybunału Praw Człowieka. Musi zatem ona chronić życie rodzinne osób pozostających w różnych typach związków, zarówno różno- jak i jedнопłciowych.

Rzecznik zwrócił również uwagę na poważne problemy osób transpłciowych z uzyskaniem orzeczenia sądu, które uzgadniałoby ich płeć metrykalną z odczuwaną.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI. 0720.1.2025

Odpowiedź RPO dla Niezależnego Eksperta ONZ ds. orientacji seksualnej i tożsamości płciowej (IE SOGI)

W odpowiedzi na zaproszenie Niezależnego Eksperta ONZ ds. orientacji seksualnej i tożsamości płciowej (UN IE SOGI), Rzecznik przygotował stanowisko na potrzeby raportu Niezależnego Eksperta, którego przedstawienie zaplanowano na 80. Sesję Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Rzecznik oparł się przede wszystkim na oficjalnych wystąpieniach oraz indywidualnych skargach, które obrazują kluczową rolę edukacji w promowaniu równości i praw człowieka.

Rzecznik zwrócił uwagę na problemy systemowe w Polsce m.in. na niewystarczające uwzględnienie treści z zakresu praw człowieka i przeciwdziałania dyskryminacji w podstawie programowej i brak obowiązkowych szkoleń antydyskryminacyjnych dla nauczycieli. Sytuację transpłciowej młodzieży pogarsza także brak krajowych wytycznych dotyczących przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na tożsamość płciową w placówkach oświatowych, jak również fakt, że obowiązujące przepisy antydyskryminacyjne nie znajdują zastosowania do sfery edukacji w kontekście orientacji seksualnej i tożsamości płciowej. Rzecznik zaznaczył, że wpływały do niego skargi dotyczące dyskryminacji transpłciowej młodzieży w szkołach.

Rzecznik rekomenduje dalsze wzmocnienie treści równościowych w edukacji, obowiązkowe szkolenia dla nauczycieli oraz zmiany prawne gwarantujące pełną ochronę uczniów LGBT+ przed dyskryminacją.

Sygnatura akt sprawy w BRPO: XI.037.6.2025

**RZECZNIK PRAW
OBYWATELSKICH**

**BIURO RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH
AL. SOLIDARNOŚCI 77, 00-090 WARSZAWA
INFOLINIA: 800 676 676
BIP.BRPO.GOV.PL**

ISSN 0860-7958